

Timo Soininen

ITSENÄISTYMISHARJOITTELU SIJAISSUOLTONUORTEN AIKUISTUMISEN TUKENA

Opinnäytetyö

Humanistisen alan ylempi korkeakoulututkinto

Nuorisokasvatuksen johtamisen ja kehittämisen
koulutusohjelma (YAMK)

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä	Tutkinto	Aika
Timo Soininen	Yhteisöpedagogi (YAMK)	Maaliskuu 2020
Opinnäytetyön nimi		
Itsenäistymisharjoittelu sijaishuoltonuorten aikuistumisen tukena		70 sivua 3 liitesivua
Toimeksiantaja		
Mäntyrinteen perhetukikeskus		
Ohjaaja		
Pekka Penttinen		
Tiivistelmä		
<p>Sijaishuoltonuoret ovat yksi yhteiskunnan suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevista ryhmistä. Mikäli sijaishuoltonuoren itsenäistymistaidot ovat heikot hänen muuttaessaan omilleen, ovat negatiiviset seuraukset usein yksilön ja yhteiskunnan kannalta mittavia. Tämän takia sijaishuoltonuorten itsenäistymistaitojen oppimiseen on kiinnitettävä tarkkaa huomiota jo sijaishuolto paikassa.</p> <p>Opinnäytetyön kohteena on sijaishuoltonuorten itsenäistyminen Kuopion kaupungin Mäntyrinteen perhetukikeskuksessa. Tutkimuksessa selvitetään, millainen kokemus nuorilla on sijaishuoltopaikassa toteutettavasta itsenäistymisharjoittelusta ja millainen merkitys tehdyllä itsenäistymisharjoittelulla on ollut nuoren itsenäistyttyä. Tutkimuksessa selvitetään myös, mitkä ovat itsenäistymisprosessin riskitekijöitä ja millä tavalla niitä voisi välttää sekä miten itsenäistymisharjoittelua tulisi kehittää vastaamaan nuorten tarpeita. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa haastateltiin keväällä 2020 yksilöhaastattelussa viittä entistä sijaishuoltonuorta, jotka olivat iältään 18–26-vuotiaita. Tämän lisäksi ryhmähaastateltiin kesällä 2020 yhteensä kuutta nykyistä sijaishuoltonuorta, jotka olivat iältään 16–17-vuotiaita.</p> <p>Tutkimuksen keskeiset tulokset olivat, että sijaishuollossa toteutettavalla itsenäistymisharjoittelulla on pystytty lisäämään nuorten konkreettisia itsenäistymistaitoja. Ne ovat vaikuttaneet heidän elämäänsä myös myöhemmässä vaiheessa kyvykkyytenä hoitaa omaa kotia ja talousasioita, vaikka lähtökohdat olivat heikohkot. Suurin riskitekijä itsenäistymisprosessissa on omaan asuntoon muuttamisen ja täysi-ikäiseksi tuleminen aikaan. Tutkimus osoitti, että itsenäistymistaidoilla ei ole juurikaan merkitystä, jos esimerkiksi päihteet alkavat hallita elämää. Myös sosiaalisten verkostojen puuttuminen nähtiin riskitekijäksi.</p> <p>Johtopäätöksenä on, että itsenäistymisharjoittelussa on annettava nuorelle enemmän vastuuta, jotta hän saa suuremman mahdollisuuden oppia ja myös epäonnistua turvallisessa ympäristössä. Tämä onnistuu, kun ohjaaja on tiukasti mukana itsenäistymisprosessissa ja luo kannustavan ja epäonnistumisetkin sallivan ilmapiirin. On tärkeää, että ohjaaja ei tee asioita nuoren puolesta, vaan antaa nuoren itse ymmärtää. Tutkimuksessa nähtiin tärkeänä, että itsenäistymisprosessissa mukana ollut ohjaaja jatkaa työskentelyä nuoren kanssa tämän muutettua omilleen. Tämä mahdollistaa sen, että nuori pystyy nojaamaan haastavissa tilanteissa itsenäistymistaitojen lisäksi myös tuttuun ja turvalliseen aikuiseen.</p>		
Asiasanat		
Itsenäistyminen, aikuistuminen, nuoruus, ennaltaehkäisy, sijaishuolto		

Author	Degree	Time
Timo Soininen	Master of Humanities	Maaliskuu 2020
Thesis title Independence training for foster care youth to support transition to adulthood 70 pages 3 pages of appendices		
Commissioned by Mäntyrinteen perhetukikeskus		
Supervisor Pekka Penttinen		
Abstract <p>The risk of foster care youth to end up in social exclusion in our society is extremely high. If the independence skills are weak while a young person moves to his/her own apartment the negative consequences are often far-reaching for the individual and for the society. For this reason foster care youth should learn independence skills already during the time they are staying at foster care.</p> <p>The subject of the thesis was the independence of foster care youth at the Mäntyrinne family support center in Kuopio. In this study young people's experience of independence in a foster care and how it has affected in their lives after moving to their own apartments were examined. The study also examined what are the risk factors for the independence process are as well as how training should be developed to meet the needs young people have. The thesis was a qualitative study which included individual interviews with five former foster care residents aged 18–26 years. Also a group of total six current foster care young people aged 16–17 were interviewed.</p> <p>The main results of the study showed that the independence practice in a foster care has increased concrete independence skills. Even though the starting point for young people was weak the acquired skills have increased their ability to take care of home and finance at the later stage in life. The highest risk for failure is when young people are moving to their own apartments. Research showed that independence skills will not support the situation were intoxicants controls life. The lack of a social network was also seen as a risk factor.</p> <p>The conclusion of the study was that during the independence practice young people should have more responsibility. This way they have a greater chance to learn and even fail in a safe environment. This will be achieved by a mentor being actively involved in the process and creating an encouraging and permissive atmosphere. It is important that the mentor will not do too much, instead it is better to allow the young person to understand learnings himself/herself. The study found it important that the same mentor involved earlier continues to work with the young person even after he/she has moved. This enables the young person to rely in challenging situations not only on their independence skills, but also on a familiar and safe adult.</p>		
Keywords Independence, adulthood, youth, prevention, foster care		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	NUOREN ELÄMÄNHALLINTA JA SEN TUKEMINEN.....	9
2.1	Tutkimuksen näkökulma elämänhallintaan	9
2.2	Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta.....	11
2.3	Elämänhallinnan merkitys nuoren itsenäistymisessä.....	13
3	NUOREN ITSENÄISTYMINEN.....	15
3.1	Nuoruus ikävaiheena psykofyysisestä näkökulmasta	15
3.2	Nuoren itsenäistymisprosessi	19
3.3	Sijaishuollossa olevan nuoren itsenäistyminen.....	25
3.4	Itsenäistymisportaat Kuopion perhetukikeskuksessa.....	31
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	32
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat.....	32
4.2	Tutkimuksen kohdejoukko	33
4.3	Tutkimusote ja tutkimusmenetelmät	35
4.3.1	Tutkimusote	35
4.3.2	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	36
4.3.3	Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	38
4.4	Tutkimusaineiston keruuprosessin eteneminen	39
4.5	Tutkimusaineiston analyysi.....	41
5	TUTKIMUSTULOKSET	44
5.1	Itsenäistymisharjoittelu sijaishuollossa	44
5.2	Itsenäistymisharjoittelun vaikutukset omaan asuntoon muuttaessa	47
5.3	Nuoren elämänhallinta itsenäisessä elämässä	49
5.3.1	Sisäinen elämänhallinta	49
5.3.2	Ulkoinen elämänhallinta.....	52
5.4	Itsenäistymisharjoittelun kehittäminen	53
6	POHDINTA.....	56

6.1	Keskeiset tulokset ja niiden soveltaminen	56
6.2	Tulosten luotettavuus ja jatkotoimenpiteet.....	63
LÄHTEET.....		66

LIITTEET

Liite 1. Itsenäistymisportaat Kuopion perhetukikeskuksessa

Liite 2. Teemahaastattelurunko entisille sijaishuoltonuorille

Liite 3. Teemahaastattelurunko nykyisille sijaishuoltonuorille

1 JOHDANTO

Itsenäistyminen on kaikille nuorille pulmallista, mutta usein se on erityisen vaikeaa sijaishuolto nuorille. Turvattomissa olosuhteissa elänyt nuori on todennäköisesti käyttänyt voimavarojaan esimerkiksi perheestä huolehtimiseen. Tällöin omat kehitykselliset kriisit ovat saattaneet jäädä hyvin vähäiseksi. Tästä syystä sijaishuollossa olevien nuorten olisi tärkeää valmistautua hyvissä ajoin tuleviin kehitysvaiheisiin, kuten itsenäistymiseen. (Känkänen 2009, 239.)

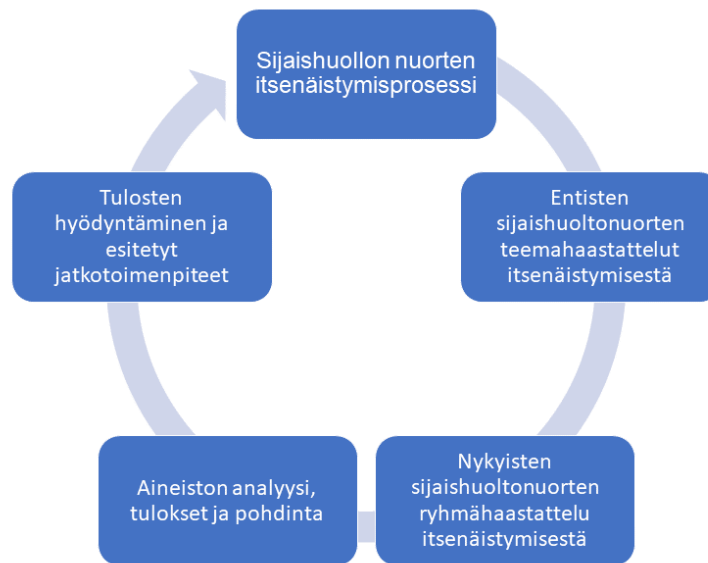
Itsenäistymistaitojen harjoittaminen antaa valmiuden nuorelle elää itsenäisesti ja se on sijaishuoltopaikan yksi tärkeimmistä tehtävistä. Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat kuitenkin yksi yhteiskunnan syrjäytyneimmistä ryhmistä. Sijaishuollossa olleet nuoret joutuvat useassa tapauksessa ottamaan vastuuta itsestään ja omasta elämästään liian paljon, liian aikaisin ja vajailla taidoilla. Tutkimuksiin perustuva näyttö osoittaa, että sijaishuolto nuorilla ei ole keskimäärin kovin hyvät tulevaisuudennäkymät. (Reinikainen 2009, 93.) Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa 2017–2019 (2017, 17) sanotaan, että mikäli muutto itsenäiseen asumiseen tapahtuu liian aikaisin, nopeasti ja ilman itsenäistymistaitoja, nuorella on suuri riski joutua nopeasti asunnottomaksi. Ohjelmassa sanotaan myös, että lastensuojelun jälkihuolto nuorilla on muihin nuoriin nähden suurempi riski joutua asunnottomaksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 17.) Kodin ulkopuolelle oli vuonna 2018 sijoitettuna 18 544 lasta tai nuorta, mikä oli 2,6 % enemmän edellisvuoteen verrattuna (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019). Tästä syystä on siis paitsi yksilöiden kannalta, niin myös yhteiskunnallisesti tärkeää, että sijaishuolto nuorten itsenäistyminen onnistuisi mahdollisimman hyvin. Sijoitettujen lasten määrä on lisääntynyt ja tällöin myös riskiryhmässä olevien itsenäistyjien määrä on kasvanut.

Lastensuojelupäällikkö Anna-Liisa Koisti-Auer onkin sanonut, että tukemalla itsenäistyviä ja perhettä perustamassa olevia entisiä sijoitettuja nuoria saataisiin lastensuojelussa sadan miljoonan euron säästöt vuosittain (SOS-Lapsikyky 2016). Usein nuori haluaa katkaista kaikki siteet lastensuojeluun täysi-ikäiseksi tultuaan ja tällöin itsenäiseen elämään harjoittelu tapahtuu yksin. Tästä syystä koen, että itsenäistymisharjoittelu tulee aloittaa hyvissä ajoin sijaishuoltopaikassa ja harjoittelu pitäisi olla yhä suunnitelmallisempaa ja laa-

dukkaampaa. Nuoren muuttaessa omilleen jälkihuollon työntekijä pystyy tukemaan nuoren aikuisen itsenäistymistaitoja harvemmillakin käynneillä, kun pohja osaamiselle on luotu jo sijaishuoltopaikassa.

Työskentelin Kuopion kaupungin perhetukikeskuksessa ja olen kehittänyt sijoituksessa oleville sijaishuoltonuorille itsenäistymisportaatt-ohjelman yhdessä muun työryhmän kanssa (liite 1), jotta sijaishuoltonuorilla olisi mahdollisuus valmistautua itsenäistymiseen suunnitellusti ajan kanssa. Itsenäistymisportaiden tarkoituksena on, että nuori harjoittelee sijaishuoltopaikassa suunnitelmallisesti itsenäistymistaitoja, joita hän tarvitsee muuttaessaan täysi-ikäisenä sijaishuoltopaikasta omaan asuntoon. Itsenäistymisportaatt-ohjelmassa nuori aloittaa itsenäistymisharjoittelun silloin, kun hän on siihen valmis, useimmiten silloin, kun hän täyttää 17 vuotta. Itsenäistymisportaatt-menetelmässä harjoitellaan itsenäisesti ja ohjaajan tuella hyvin konkreettisia taitoja, kuten pyykinpesua, ruokaostosten tekoa ja ruoan laittoa. Tämän lisäksi nuori ja nuoren oma-ohjaajat keskustelevat aktiivisesti eri itsenäistymisen aihealueista ja tekevät harjoitteita, kuten verkkopankissa maksaminen. Itsenäistymisportaissa vastuu ja oikeudet lisääntyvät yhtäaikaisesti. Usein nuoren aloittaessa itsenäistymisharjoittelua nuorta motivoivat lisääntyvät oikeudet muihin sijoituksessa oleviin nuoriin nähden. Myöhemmin motivoivana tekijöinä ovat esimerkiksi se, että nuori voi itse päättää, mitä ruokaa valmistaa itselleen. Itsenäistymisportaatt on työryhmän arvio itsenäistymisestä, mutta tavoitteenani on saada tutkimuksen avulla itsenäistymisharjoitteluun nuorten ääni kuuluviin.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään laadullisen tutkimuksen keinoin sijaishuollossa olleilta, nykyisin täysi-ikäisiltä, nuorilta heidän ajatuksiaan ja kokemuksiin itsenäisen asumisen aloittamisesta sijaishuoltopaikasta. Tarkoitus on selvittää, että millä tavoin itsenäistymisharjoittelu tukee sijaishuoltonuorten itsenäistymistä. Sijaishuollossa olleiden nuorten aikuisten yksilöhaastattelujen jälkeen ryhmähaastatellaan sijaishuollon piirissä vielä olevia nuoria. Tarkoituksena on osallistaa sijaishuoltonuoria, jotka ovat aloittaneet tai aloittavat itsenäistymisen prosessiin. Nuoret saavat kertoa omia odotuksiaan itsenäistymisestä. Lisäksi tarkoituksena on tuoda nykyisille nuorille entisten nuorten mielipiteitä ja kokemuksia, joita nykyiset nuoret saavat ryhmässä pohtia. Haastattelut toteutettiin vuonna 2020 kevään ja kesän aikana. Kuvaan 1 on havainnollistettu opinnäytetyöni eteneminen ja tarkoitus.

Kuva 1. Opinnäytetyön eteneminen

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys sisältää osion elämänhallinnasta, jossa käyn läpi erilaisia teoreettisia näkökulmia elämänhallinnasta, sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan eroista sekä elämänhallinnan merkityksestä nuoren itsenäistymisessä (Aaltonen ym. 2007; Folkman & Moskowitz 2004; Keltikangas-Järvinen 2008). Alaluvussa kolme käyn läpi nuoruutta ikävaiheena psykofyysisestä näkökulmasta, itsenäistymisprosessiin kuuluvia asioita yleisellä tasolla, sekä kohdistetummin sijaishuollon nuorten itsenäistymisprosessiin kuuluvia asioita ja sen erityispiirteitä (Kronqvist & Pulkkinen 2007; Nurmi ym. 2006; Sinkkonen 2010). Alaluvussa neljä kerron tutkimuksen toteutuksesta, alaluvussa viisi esittelen tutkimuksen tulokset ja alaluvussa kuusi on pohdinta tehdystä tutkimuksesta.

2 NUOREN ELÄMÄNHALLINTA JA SEN TUKEMINEN

2.1 Tutkimuksen näkökulma elämäntalintaan

Elämäntalinnan käsite esiintyi ensimmäisen kerran 1980-luvulla ja jo silloin elämäntalinta ja hyvinvointi yhdistettiin toisiinsa. Elämäntalinta on keskeisessä osassa tarkasteltaessa yksilön hyvinvointia. Niin elämäntalinta kuin hyvinvointikin edellyttävät yksilöltä paljon ja monipuolisia voimavaroja. (Aaltonen ym. 2007, 186; Folkman & Moskowitz 2004, 747–748.) Ihmisten elämäntalinnan tukeminen ja parantuminen onkin Suomen sosiaalipolitiikan keskeinen tavoite ja tehtävä (Aaltonen ym. 2007, 186). Elämäntalintaa tutkittiin aluksi psykologiassa ihmisen luonteenpiirteinä. Myöhemmin alettiin ajattelemaan, että kyseessä ei ole tunne, vaan ihmisten kuvaus omasta todellisuudesta. Joillakin ihmisillä on todellisuudessa enemmän mahdollisuuksia tehdä valintoja, päätöksiä ja hallita elämää, kuin toisilla. (Keltikangas-Järvinen 2008, 256.)

Elämäntalinnan käsitteen määrittely voi olla hankalaa, sillä käsitettä käytetään monissa yhteyksissä. Elämäntalintaa on määritelty pääasiassa sosiaali- ja terveysalalla sekä yhteiskuntatieteissä. Ihmisen hyvä elämä, hyvinvointi ja terveys ovat tällöin elämäntalinnan tarkastelun näkökulmana. (Eirola 2003, 22.) Elämäntalintaan liittyy ajatus siitä, että elämä on hallittavissa olevaa, vaikka todellisuudessa suunnitelmallisten toimintojen lisäksi elämässä on paljon myös sattumia ja satunnaisia tapahtumia (Anttila ym. 2009, 9). Karttusen (2018, 49) mukaan elämäntalinta on sosiaalinen ja kasvatuksellinen ilmiö, sillä sosiaalinen tuki, puhuminen ja tunteiden ilmaiseminen nähtiin merkityksellisinä elämäntalinnan kannalta. Nuoret pitävät toisia nuoria, positiivisia asioita ja muilta saatua arvostusta elämäntalintaa koossa pitävinä voimina. (Karttunen 2018, 49.)

Tässä opinnäytetyössä määrittelen elämäntalinnan psykologi Liisa Keltikangas-Järvisen (2008, 255–256) määrittelemällä tavalla: elämäntalinta on ihmisen uskoa siihen, että hän voi vaikuttaa asioihin ja muuttaa olosuhteita itselleen paremmiksi. Ihminen pyrkii oman toiminnan kautta muuttamaan liian raskaita tai voimavarat ylittäviä ulkoisia ja sisäisiä olosuhteita. Konkreettisen muuttamisen lisäksi ihminen voi pyrkiä muuttamaan myös omaa tulkintaansa. Toiminta on pitkälle samaa kuin stressinhallinta. Yksilön elämäntalinta on sil-

loin korkea, kun hän kokee, että hän pystyy päätöksillään ja toiminnoillaan vaikuttamaan siihen, mitä hänelle tapahtuu. Tällöin hän on myös vastuussa elämästään ja etenee kohti valittuja päämääriään. (Keltikangas-Järvinen 2008, 255–256.)

Tavoitteiden asettaminen, työn tekeminen tavoitteiden eteen ja asioille omistautuminen osoittavat vahvaa elämönhallinnan kykyä (Keltikangas-Järvinen 2008, 255; Aaltonen ym. 2007, 185). Ihmisellä on matala elämönhallinta, jos hän kokee, että hänelle vain tapahtuu asioita itsestä johtumattomista syistä, esimerkiksi sattuman takia, eikä tapahtumat ole seurausta omista teoista. Tällöin ihminen saattaa katsoa omaa elämäänsä sivustaseuraajana. (Keltikangas-Järvinen 2008, 256.)

Keltikangas-Järvinen (2008, 258–263) on määritellyt elämönhallinnan tunteen muodostumiselle kolme kehitystapahtumaa ja niiden kaikkien tulee toteutua, jotta yksilö voi muodostaa onnistuneen elämönhallinnan. Ensimmäisessä elämönhallinnan kehitysvaiheessa vauva kokee kaikkivoipaisuuden tunnetta, jolloin vauva vaikuttaa itkullaan tuleviin tapahtumiin. Vauva ei ymmärrä syy-seuraussuhdetta, mutta havaitsee vaikutusmahdollisuuden. Toisessa elämönhallinnan kehitysvaiheessa vauva arvioi mahdollisuuksia ja korvaa edellisen vaiheen kaikkivoipaisuuden tunteen. Lapsi havaitsee, että hän voi vaikuttaa asioihin ja saada onnistumisen kokemuksia omien toimien seurauksena, mikä kehittää lapsen elämönhallinnan tunnetta. Elämönhallinnan kehittymistä tukevat myös aikuisen opettamat syy-seuraussuhde, rajat, kontrolli ja lapsen oma vastuunkantaminen. Kolmannessa elämönhallinnan kehitysvaiheessa lapsi oppii saavuttamaan sisäistä autonomiaa eli oman käytöksen ja tunnetilojen hallitsemista ympäristön hyväksymällä tavalla. Lapsi kykenee kontrolloimaan reaktiotaan ja päättämään, milloin näyttää tunteensa, vaikka ulkoinen ärsyke olisi suuri. Elämönhallinta kehittyy lapsuudesta aikuisuuteen vähitellen kasvaen. (Keltikangas-Järvinen 2008, 258–263.)

Elämönhallinta voidaan nähdä myös ihmisen ominaisuutena, kuten tilanteiden hallintana ja niistä selviytymisenä. Elämä ei ole mutkatonta, mutta Anttilan ym. (2009, 10) mukaan vaikeuksien käsittely ja ongelmien kanssa eläminen ovat elämönhallintaa. Elämönhallinta voi olla myös tilannesidonnaista. Henkilö ei välttämättä hallitse ihmissuhteita, mutta vastaavasti hänen työntekonsa sujuu

moitteettomasti. Jollekin työvaikeudet ovat ylitsepääsemättömiä, mutta ihmis-suhteita muodostuu helposti. (Anttila ym. 2009, 10.) Terveyspsykologiassa ajateltiin aluksi, että ihminen, joka hallitsee elämänsä, syö terveellisesti. Tutkimukset osoittavat, että elämänhallinta ei pysty selittämään terveyskäyttäytymistä. Hyvä elämänhallitsija voi syödä huonosti tai esimerkiksi käyttäytyä huonosti, sillä elämän hallitsemiseen voidaan käyttää myös ikäviä keinoja. (Keltikangas-Järvinen 2008, 257–258.)

Elämänhallinnalla voi olla myös erilaisia strategioita. Folkmanin ja Moskowitzin (2004, 751–752) mukaan on olemassa erilaisia coping-keinoja eli selviytymiskeinoja, joissa tietoisesti ponnistellen pyritään ratkomaan hankaluuksia. Coping on englanninkielinen vastine elämänhallinnalle. Stressiä aiheuttavan ongelmaan vaikuttaminen on ongelmakeskeistä copingia ja ongelmia aiheuttavien tuntemuksien säätely on tunnekeskeistä copingia. Muita elämänhallintaan liittyviä coping-muotoja ovat sosiaalinen coping (sosiaalinen elämänhallinta, sosiaalinen tukeminen) ja merkityskeskeinen coping. (Folkman & Moskowitz 2004, 751–752.)

Elämänhallinnan lähikäsite on toimintakyky, mikä tarkoittaa yksilön fyysistä, psyykkistä ja toiminnallista kokonaisuutta. Hyvä toimintakyky tarkoittaa siis sitä, että yksilö pystyy toimimaan fyysisesti ja psyykkisesti hyvinvoivana ja sosiaalisissa suhteissa muiden kanssa. Toimintakyky edellyttää käsitystä menneestä, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Elämänhallinta on oman elämänsä koossa pitämistä, jossa omat tavoitteet pyritään asettamaan omia toimia ohjaaviksi tekijöiksi. Elämänhallinnan puute näyttäytyy niin, että ihminen ei usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa elämässä ja tulevaisuudessa, mikä voi johtaa luovuttamiseen ja vetäytymiseen. (Miettinen & Kuitunen 1999, 144.)

2.2 Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta

Sisäisellä elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kykyä sopeutua ja selviytyä vaikeistakin elämäntilanteista ja kykyä pystyä ajattelemaan positiivisesti esimerkiksi yllättävän tai järkyttävän elämäntilanteen aikana tai sen jälkeen. Positiivisten asioiden löytäminen vaikeillakin hetkillä täydentää yksilön voimava-

roja. (Aaltonen ym. 2007, 185–186; Anttila ym. 2009, 10; Folkman & Moskowitz 2004, 766.) Sisäisen elämänhallinta tarkoittaa tapoja, joilla ihminen hankkii sisältöä elämäänsä. Niitä voi olla esimerkiksi elämänarvot ja kyky asettaa tavoitteet ja pyrkiä niihin. Sisäisen elämänhallinnan välineinä ovat esimerkiksi perhe, harrastukset ja sosiaaliset suhteet. Sisäisessä elämänhallinnassa yksilön itsetunto on merkittävää. Hyvän itsetunnon omaava yksilö uskoo itseensä ja mahdollisuuksiinsa vaikuttaa omaan elämäänsä. (Aaltonen ym. 2007, 185–186; Anttila ym. 2009, 10.)

Sisäinen elämänhallinta yhdistyy ihmisen valmiuksiin, kuten taitoihin, tunteisiin, kykyihin ja itsetuntoon. Persoonallisuuteen yhdistyvät tekijät, kuten suunnitelmallisuus, päätöksen teko ja suunnitelman toteutus vaikuttavat ihmisen elämään merkittävästi. (Miettinen & Kuitunen 1999, 145.) Sisäinen elämänhallinta on subjektiivinen kokemus ja yksilö voi kokea oman elämänhallintansa olevan kunnossa, vaikka muille se näyttäytyisi heikkona. Jos sisäinen elämänhallinta menetetään, niin se näyttäytyy yksilön toivottomuutena, pessimistisyytenä ja alistumisena omaan asemaansa. Vahvan sisäisen elämänhallinnan omaava henkilö pystyy esimerkiksi kriisitilanteessa ylläpitämään ja jopa parantamaan ulkoista elämänhallintaansa. (Aaltonen ym. 2007, 185–186; Anttila ym. 2009, 10.)

Ulkoisen elämänhallinta on liitoksissa elämän perusasioihin, kuten työhön, asumiseen, perheeseen ja toimeentuloon. Ulkoista elämänhallintaa ylläpidetään tukemalla elämän ulkoisia puitteita esimerkiksi turvaamalla toimeentuloa. Ulkoisen elämänhallinta näyttäytyy ihmisen kykynä ohjailta elämäänsä siten, etteivät odottamattomat tai haitalliset tapahtumat vaikuta elämän eri vaiheisiin. Ulkoisessa elämänhallinnassa on tärkeää, että yksilö kokee olevansa henkisesti ja aineellisesti turvassa. Päämäärät, kuten ammatti, koulutus, ajokortti tai oma asunto, liittyvät ulkoiseen elämänhallintaan. (Aaltonen ym. 2007, 185; Anttila ym. 2009, 10.) Ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttavat ympäröivät tekijät, kuten ihmissuhteet, harrastukset, aineelliset mahdollisuudet ja näiden vaikutus ihmistä tukevana tekijänä esimerkiksi paineistavissa tai ristiriitaisissa tilanteissa (Miettinen & Kuitunen 1999, 145).

2.3 Elämänhallinnan merkitys nuoren itsenäistymisessä

Nuorten elämänhallinnasta käytetään usein käsitettä elämänhallintavalmius. Koska aikuiseksi kasvaminen ja muuttuminen liittyvät murrosikään, niin elämänhallintaa tarkastellaan nuoren kokemuksena siitä, millaisia valmiuksia nuori kokee omaavansa. Nuorten valmiudet karttuvat kokemusten kautta ja valmiuksien lisääntyttyä he pystyvät kokemaan pulmia ja valitsemaan vahvuuksiaan eri elämänvaiheissa. Nuorten valmiuksina voidaan pitää fyysisten ja taloudellisten valmiuksien lisäksi psykokognitiivisia valmiuksia, kuten tietoja, taitoja, arvoja, sosiaalisia suhteita sekä minäkäsitystä. Nuori oppii koulussa keskeisiä elämänhallintataitoja ja ajatusmalleja, joiden vaikutus ylettyy aikuisikään asti. Koulu toimii oppimisympäristönä sekä sosiaalisten suhteiden ympäristönä. Nuorten itsetietämys omasta kehityksestä perustuu koulusta ja perheestä saatuihin tietoihin sekä kavereilta ja mediasta saatuihin tietoihin. (Friis ym. 2004, 50, 57.)

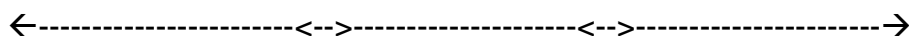
Elämänhallintaan kuuluu mielenhallinta (ajatusten, pelkojen ja tunteiden hallinta), kehon hallinta (liikunta, syöminen) ja sosiaalisten suhteiden hallinta (hyvät ja tasapainoiset suhteet eri elämän osa-alueilla). Nuori voi kokea uhkavina asiat, joihin hän ei voi itse vaikuttaa ja jotka eivät ole omassa hallinnassa, kuten sosiaalisten verkostojen ja ympäristössä tapahtuvat muutokset sekä yhteiskunnalliset uhkakuvat. Tästä syystä nuoren turvattomuuden tunne voi lisääntyä ja hän voi kokea itsensä ulkopuoliseksi elämässään. Jos elämänhallinta epäonnistuu, nuorelle voi kehittyä esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmia tai syömishäiriöitä. (Kojo 2010, 27–28; Vilkkö-Riihelä 2001, 570.) Myös heikko itsetunto voi johtaa nuoren jatkuviin epäonnistumisiin ja epäonnistumiskierteeseen (Aaltonen ym. 2003, 185).

Syrjäytymistä voidaan pitää elämänhallinnan vastakohtana ainakin siltä osin, jos nuorella on taloudellisten, sosiaalisten ja henkisten voimavarojen puutetta sekä yhteiskunnallista osaamattomuutta. Nuoruudessa tapahtuvien muutosten takia nuoruusikä nähdään erityisen syrjäytymisherkkänä aikana. Arviolta 2–5 prosenttia ikäluokastaan on vakavassa syrjäytymisvaarassa. (Aaltonen ym. 2007, 360–362.) Lapsista ja nuorista puhuttaessa puhutaan enemmän syrjäy-

tymisriskistä kuin syrjäytymisestä, koska syrjäytymisriski liittyy enemmän perheeseen tai muuhun kasvuympäristöön kuin yhteiskunnan rakenteisiin (Raunio 2004, 234).

Myös Svedberg (1997, 39) näkee elämönhallinnan vastakohtana syrjäytymisen. Syrjäytymisessä on yksilöllisiä eroja syrjäytymisen syvyysasteessa. Syrjäytymisessä nuori liikkuu elämönhallinnasta kohti syrjäytymistä niiden välisen alueen, marginaalin / syrjäytymisvaaran, kautta. Svedbergin (1997, 39) mukaan ihminen ei ole marginalissa pitkiä aikoja, vaan liikkuu kohti elämönhallintaa tai syrjäytymistä. (Svedberg 1997, 39.) Kuvassa 2 on kuvaus Svedbergin teoriasta elämönhallinnasta suhteessa syrjäytymiseen.

Elämönhallinta (Förankrad)	Syrjäytymisvaara (Marginell)	Syrjäytyminen (Utslagen)
-------------------------------	---------------------------------	-----------------------------

Kuva 2. Elämönhallinta, syrjäytymisvaara ja syrjäytyminen (Svedberg 1997, 39)

Nuoren elämönhallinnassa nuorta lähellä olevat ihmiset, perhe, ystävät ja koulu ovat merkittävässä asemassa, sillä parhaimmillaan ne antavat nuorelle voimavaroja elämän koossa pitämiseksi. Nuoren sisäisessä elämönhallinnassa itsetunto on hyvin merkittävässä asemassa, sillä silloin nuori uskoo omiin elämän mahdollisuuksiinsa. Nuoren vahva elämönhallinta näyttäytyy kykyinä asettaa omaan elämään sopivat tavoitteet ja ponnistella niiden eteen. Hyvä ulkoinen elämönhallinta edellyttää, että nuori kokee olevansa turvassa niin henkisesti, fyysisesti kuin taloudellisestikin. Työelämään sijoittumisella on merkittävä asema nuoren itsenäistymisessä, sillä se mahdollistaa toimeentulon ja antaa itsearvostuksen perustan. Nuorten keskeisiä huolenaiheita hyvinvoinnissaan on murrosiän mukana tuomat muutokset kehossa ja seksuaalisuudessa sekä huoli elämästä selviytymisestä. (Aaltonen ym. 2007, 185–187.) Elämönhallinnassa läheiset ihmissuhteet ovat olennainen osa, sillä muutoin nuori ei opi arvostamaan itseään, kun hänellä ei ole ketään, jolta saada myönteistä palautetta. Nuori tarvitsee positiivista palautetta aikuisilta ja vertaisiltaan kehittyäkseen psyykkisesti kestäväksi yksilöksi. (Uusitalo 2007, 35–36.)

3 NUOREN ITSENÄISTYMINEN

3.1 Nuoruus ikävaiheena psykofyysisestä näkökulmasta

Suuri osa nuorista horjuu ajatuksissaan ja tunteissaan. Välillä tulevaisuus näyttää synkältä ja pelottavalta, välillä houkuttelevalta ja valoisalta. Oleellista onkin, kumpi mielikuva on kirkkaampi ja vallitsevana nuoren mielessä. Tulevaisuuteen liittyy paljon haaveita ja odotuksia. Se voi tuntua ihanalta ja täynnä mahdollisuuksia olevalta ajalta. Ajalta, jolloin on oikeus päättää itse omista asioistaan ja saa olla täysin itsenäinen. Ajoittain tulevaisuus voi taas pelottaa ja hirvittää nuorta. Nuori voi kokea tulevaisuuteen liittyvän paljon vastuuta ja velvollisuuksia, joita hän ei pysty kantamaan. (Jarasto & Sinervo 1999, 201; Ranta 2012.) Turvallisuus syntyy luottamuksesta omiin kykyihin tilanteessa kuin tilanteessa (Isotalo & Kinnunen 2004, 80).

Nuoruus ikävaiheena on monisyinen ajanjakso, jolla on kosketuspintaa monen eri tieteenalan kanssa. Lääketiede korostaa nuoren fyysistä kehittymistä, kun taas psykologiassa nuoren kasvua tarkastellaan elämänvaiheteorioiden kautta ja kasvatustieteissä ollaan kiinnostuneita nuoren oppimisesta, kasvatuksesta ja oppimisympäristöistä. Yhteiskuntatieteet tutkivat nuorisokulttuureja ja vastaavasti hoitotieteissä painopiste on nuoren voimavarojen ja toimintakyvyn tukemisessa nuoren hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Yhteinen näkemys eri tieteen alojen välillä on se, että nuoruuden ikävaiheessa lapsesta kehittyy itsenäinen aikuinen. (Aaltonen ym. 2007, 13.) Tässä opinnäytetyössä näkökulma nuoruuteen ikävaiheena on psykofyysinen ja kehityspsykologinen, sillä nuoren itsenäistymisessä keskeistä on ymmärtää, mitä nuori käy psykofyysisellä tasolla läpi. Nuoren itsenäistymisessä sosiologinen ja nuorisokulttuurinen näkökulma ovat myös keskeisiä, mutta rajaan ne tässä opinnäytetyössä tarkastelun ulkopuolelle.

Nuoruus on yksi ihmisen kehityksen syvimpiä muutosvaiheita, sillä lapsesta kasvaa monien vaiheiden jälkeen nuori aikuinen. Nuoren kasvu etenee varhaisnuoruuden, eli puberteetin, kautta varsinaiseen nuoruuteen, sitten jälkinuoruuteen ja nuoresta tulee nuori aikuinen. Nuoruusvaiheen ajatellaan kestävän kymmenen vuotta. (Salomaa 2004, 20.) Aaltonen ym. (2007, 18–19) sekä Kronqvist & Pulkkinen (2007, 166–167) jaottelevat nuoruuden kolmeen

vaiheeseen: varhaisnuoruuteen (noin 11–15-vuotiaat nuoret), nuoruuden keskivaiheeseen (noin 15–18-vuotiaat nuoret) ja myöhäisnuoruuteen (noin 18–25-vuotiaat nuoret). Jokaiseen ikävaiheeseen kuuluu omat kehitystehtävät. Kehitystehtävällä tarkoitetaan yhteiskunnan odottamia tavoitteita, joita nuoren tulisi saavuttaa eri kehitysvaiheissa. (Aaltonen ym. 2007, 18–19; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166–167.)

Nuoren muutos aikuiseksi tapahtuu sekä sisäisesti että myös ulkoisesti, eli psyykkisesti, biologisesti ja fyysisesti. Jokainen vaihe sisältää psyykkisiä tapahtumia, eli kehitysvaiheita, jotka ovat välttämättömiä tapahtumia matkalla aikuiseksi. Varsinaisesti nuoruusiän tehtävä on irtautua vanhempien tunnesiteestä, oman paikan löytäminen nuorten joukosta ja oman seksuaalisuuden hyväksyminen ja identiteetin löytäminen. Identiteetillä tarkoitetaan yksilön kokemaa samanlaisuutta itsestään, omaa ainutlaatuisuuden ymmärtämistä ja toisiin nähden erilaisuuden kokemista. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 172; Salomaa 2004, 20.) Fyysisesti nuori muuttuu kasvamalla aikuiseksi ja saavuttamalla sukukypsyyden. Nuorelle kehon muuttuminen ja seksuaalisten halujen herääminen voi olla outo ajanjakso ja nuori voi olla hämmentynyt muuttuvassa olotilassaan. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166–168.)

Mahlerin ym. (1975, 53) teorian mukaan lapsi itsenäistyy ensimmäisen kerran äidin symbioosisuhteesta kolmen ensimmäisen vuoden aikana. Toinen itsenäistymisprosessi tapahtuu nuoruusiässä ja pohjautuu nuoren jo tapahtuneeseen kehitykseen. (Mahler ym. 1975, 53.) Nurmen ym. (2006, 181) mukaan Robert J. Havighurst kutsuu kehitystehtäväksi eri-ikäisiin ihmisiin kohdistuvaa erilaisia odotuksia. Nuoruuden kehitystehtävät ovat yksilön sisäisessä maailmassa. Nuoren kehitystehtäviin lukeutuvat sukupuoli-identiteetin löytäminen ja emotionaalinen itsenäisyys muihin aikuisiin, kuten vanhempiinsa, nähden. Nuoruudessa tulisi myös kehittää maailmankatsomustaan ja vahvistaa sosiaalisesti vastuullista käytöstään. (Nurmi ym. 2006, 181.)

Vilkko-Riihelän (2001, 245–255) mukaan Erik H. Erikson on kehittänyt psykososiaalisten kriisien teorian. Eriksonin mukaan ihminen käy läpi kahdeksan elämänvaihetta, joissa kussakin on omat kehityskriisit ja tarkoituksena on selvitä niistä. Tulevien elämänvaiheiden kriisit on helpompi selvittää, jos aiemmat

kriisit on käsitelty hyvin. Eriksonin teoriassa nuoruusiässä on roolien hajaantumisen kriisi, jonka tarkoituksena on identiteetin saavuttaminen. Nuoren tulee selvittää minuutensa sekä sopeuduttava moneen muutokseen, kuten fyysisen kehonkuvan, ystävyysuhteiden ja jatkokoulutuksen tuomiin muutoksiin. Seuraava elämänvaihe on nuoren aikuisen elämänvaihe, jossa kehityskriisinä on läheisyyden löytäminen. Kehitysvaiheeseen kuuluu itsenäisen elämän aloittaminen ja sitoutuminen sen mukana tuleviin muutoksiin tai mikäli kehitysvaihe ei onnistu, nuori eristäytyy. (Vilkkö-Riihelä 2001, 245–255.) Nurmen ym. (2006, 18) mukaan nuoruusikä ei kuitenkaan ole pelkkää kriisien läpikäymistä, vaan asteittaista kehittymistä kohti aikuisuutta (Nurmi ym. 2006, 18). Kronqvistin & Pulkkinen (2007, 173) mukaan psykoanalyttikko Marcia on sanonut, että nuoruusiän kehityshaasteena on egoidentiteetin saavuttaminen, jossa nuoren kehitys suuntaa häntä irtautumaan vanhemmistaan ja toimimaan omien ihanteiden ja pyrkimysten mukaisesti (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 173).

Aaltosen ym. (2007, 19–23) mielestä kehitystehtävät eivät välttämättä anna kokonaiskuvaa nuoruusajan tehtävistä, sillä jokainen nuori asettaa myös itselleen tavoitteita, eli kehityshaasteita. Kehityshaasteet syntyvät yksilön omien tarpeiden, voimavarojen ja valintojen pohjalta ja niihin vaikuttavat saatu tuki, ympäristön odotukset ja toimintamahdollisuudet. Kehityshaasteina voi olla esimerkiksi tunteiden hallinta, erilaisten taitojen opettelu, itsenäisen elämän aloitus, ammatti-identiteetin etsiminen ja oman elämän tarkoituksen etsiminen. (Aaltonen ym. 2007, 19–23.) Nuoren on mahdollista saattaa keskeneräisiä kehitystehtäviä loppuun nuoruusiässä, sillä muutoksista johtuvien ajoittaisten psyykkisten taantumien aikana lapsuuden tarpeet voivat nousta uudestaan esille ja nuori voi itse tai tuetusti korjata keskeneräisiä kehitysvaiheita. Tästä syystä nuoruutta kutsutaan myös toiseksi mahdollisuudeksi (Salomaa 2004, 21).

Nuoren fysiologinen kypsyminen, ajattelutaitojen kehittyminen, sosiaalisten verkostojen laajeneminen ja sosiaalkulttuurisen ympäristön muuttuminen ovat neljä nuoren kehitystä määräävää kehityskokonaisuutta, jotka toimivat yhteydessä toisiinsa (Nurmi ym. 2006, 126). Nuoren vartalo muuttuu, ajattelu avartuu ja sosiaaliset suhteet laajenevat. Aikuisuus saavutetaan kuitenkin vasta pitkän kehittymisen jälkeen. Nuoren kehitysprosessi voi olla hankalaa

tasapainottelua vastuullisuuden, vapauden ja turvaa luovien rajojen välillä. Aikuisen tulee auttaa epävarmaa nuorta löytämään itseluottamusta ja vahvuuksiaan onnistumisten kautta. (Aaltonen ym. 2007, 14–15.) Nuorten kehittämisessä on kuitenkin paljon yksilöllisiä eroja ja kehitys ei tapahdu saman tahtisesti tai eri osa-alueet eivät kehity samassa järjestyksessä nuorten välillä (Eronen ym. 2001, 113; Vilkkö-Riihelä 2001, 242). Vertaisiaan nopeammin kehittyvät pojat ovat fyysisesti edellä esimerkiksi liikunnassa ja saavat toisilta ihailua ja heiltä saatetaan odottaa ikätasoa kypsempää käytöstä. Tytöt kehittyvät usein varhain ja kokevat vertaisensa pienemmiksi ja saattavat hakeutua vanhempien nuorten seuraan, mikä voi johtaa riskikäyttäytymiseen, kuten varhaisiin seksikokeiluihin tai päihteiden käyttöön. (Eronen ym. 2001, 113–115.)

Nuoren ajattelu on hyvin itsekeskeistä ja kun ajatusmaailma kehittyy, nuori pystyy pohtimaan, mitä muut ajattelevat hänestä. Nuoruuden egosentrismi johtaa ristiriitoihin auktoriteettien kanssa. Tästä syystä nuori ei kestä hyvin kritiikkiä. Lisäksi nuori ajattelee, että muissa kuin hänessä on vikoja ja nuori kokee muiden kiinnostavan häneen paljon huomiota. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 170.) Nuoren persoonallisuus kehittyy ja siihen yhteisvaikuttavat omat luonteenpiirteet, kokemukset sekä ympäröivä kulttuuri (Aaltonen ym. 2007, 18). Nuoren psyykkisen maailman rakenteellisen muutoksen myötä nuoren ajattelu kehittyy ja suuntautuu laajemmin ympäröivään maailmaan muodostaen syvemmän, formaalin eli käsitteellisen tason. Tästä syystä moni nuori kiinnostuu nuoruusiän keskivaiheella filosofisista, psykologisista, politiikasta ja elämäntutkimuksellisista kysymyksistä. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 170–171; Vilkkö-Riihelä 2001, 249.) Laajemman ajattelumaailman ja psyykkisen hyvinvoinnin kautta nuoren on mahdollista hahmottaa paremmin omaa minäkuvaansa, ympäröivää maailmaa ja tulevaisuuttaan. Tämän myötä nuori pystyy tekemään suuria valintoja elämässään esimerkiksi koulutuksen, ammatin ja ihmissuhteiden saralla. (Laukkanen ym. 2006, 5; Nurmi ym. 2006, 128–129.)

Nuoruuden keskivaiheeseen kuuluu vanhemmistaan irtautumisen lisäksi nuorelle asetettujen rajojen rikkominen. Kun nuori tekee asioita oman päänsä mukaan, nuoren tulee tehtyä välillä vääriäkin ratkaisuja. Nuori haluaa muodostaa oman mielipiteensä, suunnitella tulevaisuuttaan ja päättää itse asioistaan. (Isotalo & Kinnunen 2004, 9–10; Vilkkö-Riihelä 2001, 248.) Vanhemmistaan

irtaantumisen seurauksena nuoren on löydettävä oma paikkansa muiden nuorten keskuudesta. Jälkinuoruuden yhtenä tehtävänä on persoonallisuuden uudelleen jäsentyminen. Nuori alkaa havaita itsessään sellaisia taitoja, kykyjä ja luonteenpiirteitä, joita hänellä on aikuisenakin. Tässä vaiheessa nuori löytää oman elämän toimintatapoja ja ratkaisumalleja ongelmiin. (Salomaa 2004, 20.) Nuoruusikä on oman kehityksen kertaamista, arviointia, kriittistä läpikäyntiä ja kokoamista (Sinkkonen 2010, 70). Nuoruuden loppuvaiheessa nuoren maailma laajenee ja hän on itsenäinen vastuuta ottava yksilö (Aaltonen ym. 2007, 16).

3.2 Nuoren itsenäistymisprosessi

Itsenäistyminen ja aikuistuminen ovat jokaisella väistämätön osa nuoruutta. Jokaisella nuorella on myös halu saavuttaa itselleen sopiva itsenäisyys ja hyvä elämä. Lisäksi murrosikään liittyvistä hankaluuksista selviytyminen tuo onnistumisten kokemuksia ja lisää itsetuntoa. Tuen avulla itsenäistymiseen liittyvien asioiden omaksuminen helpottuu ja nuoren on mahdollista kehittää itseään. Vähitellen nuori kykenee etenemään omia tavoitteitaan ja hyvää elämää kohti. Itsenäistyminen parantaa elämänlaatua muutenkin. Arjen- ja elämänhallinnan myötä nuori kykenee ottamaan enemmän vastuuta elämästään. Kun itsenäistymistaidot lisääntyvät, nuorelle jää voimavaroja muualle jaettavaksi, esimerkiksi töihin tai opiskeluun. (Myllykoski ym. 2004, 77; Ranta 2012.)

Itsenäistymisprosessi on aina yksilöllinen, samoin kuin nuoren kehitys. Näihin vaikuttaa esimerkiksi sukupuoli, aivojen kehitys ja murrosiän alkamisaika ja nuorta ympäröivät asiat kuten ihmissuhteet, perhetausta ja harrastukset. Itsenäistymistä määrittelee, että kenestä nuori irtaantuu. (Sinkkonen 2010, 63.) Vaikka nuori tahtoo olla itsenäinen, nuori tarvitsee edelleen aikuiselta rajoja, hellyyttä, rakkautta ja huolenpitoa (Kullberg-Piilola 2005, 172; Laaksonen 2004, 10).

Itsenäistymiseen voi liittyä paljon myös ristiriitaisia tunteita. Itsestä vastuussa oleminen ja omillaan pärjääminen voivat olla nuoresta pelottavia ajatuksia ja lapsuuden loppuminen voi herättää jopa surun tunteita. Toisaalta nuorille tuottaa iloa saavutettu itsemääräämisoikeus ja vapaus. (Kullberg-Piilola 2005,

171.) Myös Myllykoski ym. (2004, 82) painottaa tuen merkitystä, sillä itsenäistyminen, vastuun otto ja uusien asioiden opiskelu voi tuntua nuoresta vaikealta ja pelottavalta. Usein vaikeudet helpottavat, kun nuorella on tukea ja itsetunto on kasvanut. Kun nuorella on ymmärtävä ja kannustava lähiverkosto, nuoren on helpompi olla oma itsensä ja toteuttaa itseään. Tällaisessa ympäristössä nuori motivoituu yrittämään vaikeitakin asioita. (Myllykoski ym. 2004, 82.) Nuori harjoittelee itsenäistymistä, mutta hän ei kuitenkaan pärjää vielä yksin. Usein nuoria pidetään liian aikaisessa vaiheessa valmiina ottamaan vastuuta ja päättämään asioistaan. Nuoruusikäisen aivot ovat aivotutkimuksissa osoittautuneet keskeneräisiksi informaatiota käsitteleviltä osilta ja tästä syystä nuorelta ei voi vaatia kykyä ymmärtää valintojen seurauksia, vaan nuori tarvitsee aikuisen, joka ei hylkää ja joka tukee päätöksenteossa. Nuori toivoo saavansa enemmän vapauksia, mutta aikuisen tulee asettaa nuorelle rajat ja pystyä perustelemaan ne. (Sinkkonen 2010, 53, 85.)

Toisaalta Raitasen (2001, 102–103) mukaan pidentyneeseen nuoruuden kulttuuriin suomalaisten nuorten osalta kuuluu lapsuudenkodista lähteminen ja sen jälkeinen suhteellisen pitkä yksin asumisen ajanjakso. Omillaan asumisen tuoma vastuu on suomalaisessa aikuistumisprosessissa isossa roolissa. Tällöin kaikki pulmat selvitetään itsenäisesti. Haastateltavien selviytymisen tahto oli vahva ja vaikeuksista huolimatta omat asiat tuli hoitaa itse. (Raitanen 2001, 102–103.) Suomalaisten nuorten aikuistumisen kokemukseen kuuluu vahva riippumattomuuden halu vanhempiin niin taloudellisella, kuin henkiseläkkin tasolla. Suomalaisen riippumattomuutta korostavan kulttuurin ihanne on se, että osaa huolehtia itsestään ja mitä nuorempana se tapahtuu, sen parempi. (Heikkinen 2005; Raitanen 2001, 102–103; Salonen 2003, 62.)

Myös Salosen (2003, 57) mukaan suomalaisten itsenäistymisentarve on kova. Oma tila (asunto) on ensiarvoisen tärkeä suomalaisen aikuistuessa, sillä ilman omaa tilaa ei voi ottaa täydellistä vastuuta itsestään. Näin ollen omassa lapsuudenkodissa aikuistuminen ei onnistu individualistisesti ajatteleville suomalaisille. Familistista vastuuta noudattavat espanjalaiset taas voivat asua vanhempiensa luona 30-vuotiaaksi ja aikuistua hitaammin. Espanjalaisnuorille tila ei ollut tutkimusten mukaan tärkeä, toisin kuin suomalaisnuorille. Suomalaiset nuoret kokivat itsestä ottamisen vastuun tärkeänä liittyen aikuistumiseen. Sa-

manlaista vastuuta ei voinut nuorten mukaan oppia vanhempien tai seurustelukumppanin kanssa asumalla. Vastuun ottamisen rinnalla myös vapauden tunne oli nuorten mukaan tärkeä osa aikuistumista. (Salonen 2003, 57.)

Maailmanlaajuiset uhkat ja työmarkkinoiden kova kilpailu ovat lisääntyneet ja samaan aikaan lähiympäristön, kuten ydinperheen, suvun ja naapuruston, merkitys on pienentynyt, mikä on kasvattanut nuorissa epävarmuutta. Koulun merkitys nuoren elämäkulussa on edelleen merkittävä. (Järvinen 2001, 60.) Yhteiskunta on jatkuvassa muutoksessa, mikä vaatii myös nuorilta muuntautumiskykyä ja asettumista yhteiskunnan vaatimuksiin. Tämä saattaa aiheuttaa paineita jo valmiiksi heikossa asemassa oleville nuorille. (Raitanen 2001, 103.) Häpeän tunne voi auttaa nuorta toimimaan yhteiskunnan sääntöjen mukaisesti ja kasvamaan sosiaalisuuteen (Turunen 2005, 166). Nuoren tulevaisuutta koskeviin pohdintoihin heijastuvat monet asiat, kuten yhteiskunnallinen tilanne, nuoren oma käsitys kyvyistään hallita elämäänsä kuin hänen näkemysensä siitä, voivatko yleensä yksittäiset kansalaiset vaikuttaa asioihin. (Jarasto & Sinervo 1999, 202.)

Suomalaiset nuoret ovat siis halukkaita itsenäistymään hyvin varhaisessa vaiheessa, jopa alaikäisinä, vaikka eivät olisi siihen vielä kehityksellisesti valmiita. Huotarin (2010, 93) mukaan nuoret ovat vasta 20–21-vuotiaina itsenäistymässä, mutta eivät vielä itsenäisiä. Osalla nuorista itsenäistyminen on kesken ja he tarvitsevat viranomaistukea vielä jälkihuollon jälkeenkin. (Huotari 2010, 93.) Tavoitteellinen työskentely, suunnitelmallisuus ja tuen antaminen on tärkeää nuoren itsenäistymisprosessissa, varsinkin jos puhutaan alaikäisestä nuoresta.

Tavoitteiden suunnittelu, toteutuksen strategia ja toteutukseen tähtäävä työskentely ovat keskeisiä keinoja oman elämän suunnittelussa. Ympäristön mahdollisuudet, yksilön motiivit ja kiinnostus ohjaavat nuoren päätöksentekoa. Elämän ohjaaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Nurmi ym. 2006, 135.) Nuori saattaa asettaa itselleen liiankin kovat tavoitteet voimavaroihinsa nähden. Toisaalta jos tavoitteet ovat liian matalat, saattaa se aiheuttaa nuoressa turhautumista. Tavoitteita onkin hyvä suunnitella yhdessä aikuisen kanssa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 176.) Tavoitteet antavat suunnan

tulevaisuudelle ja käsityksen keinoista niiden saavuttamiseksi. Hyvään elämään ja itsenäistymiseen liittyviä asioita on hyödyllistä käydä nuoren kanssa läpi ja kartoittaa nuoren vahvuudet ja heikkoudet, jotta tavoitteet tukisivat mahdollisimman hyvää itsenäistymistä. Itsenäistymistäidot, kuten hyvinvointiin, terveyteen ja kodinhoitoon liittyvät asiat, opitaan harjoittelun kautta. Tärkeintä on, että nuorella on motivaatiota ja aloitekykyä huolehtimaan asioistaan. (Myllykoski ym. 2004, 52–54.)

Itsenäistymistä on aina suunniteltava yksilöllisesti ottaen huomioon nuoren kyvyt, mahdollisuudet, valmiudet ja toiveet. Itsenäisyyttä suunnitellaan tavoitteiden avulla. Tavoitteet antavat nuorelle kuvan, mitä kohti ollaan menossa ja mitä välivaiheita tavoitteen saavuttaminen vaatii. Ennen tavoitteiden asettamista nuoren on hyvä pysähtyä miettimään, mitä itsenäistyminen hänelle tarkoittaa, mitä se merkitsee ja mitkä asiat voivat itsenäistymisen myötä toteutua. Samalla on hyvä miettiä, mitä on hyvä elämä. Monille hyvä elämä merkitsee merkityksellistä toimintaa (opiskelu, työ, harrastus), välittäviä ihmisiä (ystävät, perhe), joiden kanssa voi viettää aikaa ja jakaa kokemuksia, raha-asioista huolehtimista, itsenäistä asumista ja kykyä hoitaa arkiasioita. (Myllykoski ym. 2004, 78–79.)

Itsenäistymisharjoittelun suunnitteluvaiheessa on hyvä antaa ohjeet selkeinä ja yksinkertaisina, jotta nuori pystyy muistamaan ja sisäistämään ne. On tärkeää, että nuori pääsee osallistumaan suunnitteluvaiheeseen, näin saadaan nuori aktivoitumaan ja osallistumaan mukaan itseä koskeviin asioihin. Arviointivaihe on myös tärkeä, sillä nuori pääsee itse arvioimaan omaa suorittamistaan ja aikuinen pystyy antamaan nuorelle palautetta. Tällöin nuori motivoituu ja hahmottaa, missä hän toimii oikein ja missä on vielä parannettavaa. Positiivinen palaute on tärkeää omiin kykyihin uskomisen kannalta, mutta myös epäkohdat kannattaa nostaa esille, jotta nuori oppii korjaamaan ne. Itsenäistymisharjoittelussa kannattaa työskennellä pitämällä pieniä taukoja ja painottamalla onnistumisia. (Aaltonen ym. 2007, 22–23; Myllykoski ym. 2004, 94.) Nuoren omien tavoitteiden havainnollistaminen ja niistä puhuminen auttaa nuorta uskaltamaan ajattelemaan tulevaisuutta ja toisaalta konkretisoi käytännön tasolla, mitä nuoren tulee tehdä (Laaksonen 2004, 26).

Nuoren arjen taidoilla tarkoitetaan nuoren kykyä ja taitoa suoriutua erilaisista kodin ja lähiympäristön tehtävistä. Arjen toimintojen kautta nuori voi osoittaa itselleen ja muille, kuinka itsenäisesti hän osaa toimia. Nuoren itsenäistyminen etenee vaiheittain. Arjen toimintoja voi kutsua myös kotielämän toiminnoiksi. Nuori pitää asunnon siistinä, huolehtii hygieniastaan, käy ostoksilla, tekee ruokaa ja pitää huolta rahamenoista. Itsenäistyminen arjen toiminnoissa tarkoittaa sitä, että nuori on aloitteellinen ja motivoitunut huolehtimaan itse asioistaan. Nuori osaa ottaa vastuuta tietyistä asioista ja hoitaa ne, esimerkiksi lääkäriajan varaaminen alusta loppuun tai kännykkälaskun maksaminen. Itsenäinen ei ole kuitenkaan sama asia kuin yksinäinen. Nuoren kannattaa pyytää tukea ja apua sitä tarvitessaan. Tuen ei tarvitse olla fyysistä läsnäoloa, vaan usein keskustelu, henkinen tuki ja aikuisen hyväksyntä riittävät. (Myllykoski ym. 2004, 53–54.)

Toiminnanohjauksella tarkoitetaan sitä, että hahmottaa kokonaisuuksia, mistä jonkin asian tekeminen alkaa ja mihin se loppuu. Nuori osaa tehdä suunnitelman, miten aikoo toimia ja toimii sen mukaan. Suunnitelmaa muutetaan tilanteen mukaan ja tehdään uusi suunnitelma, kun vanha ei enää toimi. Oman toiminnan ohjaaminen kehittyy lapsella ja nuorella aikuisen kanssa toimiessa. Toiminnan ohjausta tarvitaan kaikessa, mihin ryhdymme. Toiminta on aina sidoksissa aikaan. Toiminnan lisäksi myös ympäristö ja muut ihmiset ohjaavat nuoren aikaa ja valintoja. Tarvittaessa kyky käyttää aikaa tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti on yksi merkittävä arjen taito. (Myllykoski ym. 2004, 56, 60.)

Nuoren tilanne tulee hahmottaa kokonaisuutena, sillä nuori on osallisena: omana itsenään, kaveripiirin jäsenenä, harrastustoiminnan jäsenenä ja suvun jäsenenä (Laaksonen 2004, 21). Yksi keskeisistä tehtävistä uuden elämänvaiheen edessä on paikkakunnan tarjolla olevien palveluiden kartoittaminen. Sosiaali- ja terveydenhuollon, työvoimatoimiston, opetus- ja nuorisopalveluiden ja muiden virastojen lisäksi on hyvä kartoittaa harrastustoimintojen, urheiluseurojen, järjestöjen ja seurakunnan tarjoamat palvelut ja koota niistä nuorta kiinnostavat ja hänen tavoitteitaan tukevat toiminnot. (Laaksonen 2004, 19.) Tiivis ja nuorta kannustava yhteistyö koulun opinto-ohjaajan tai työvoimatoimiston neuvojan kanssa kannattaa, heillä on useimmiten parhaat tiedot paikkakunnan opiskelu- ja työmahdollisuuksista (Laaksonen 2004, 37).

Mieltymykset, arvot, tavat ja tottumukset ohjaavat ihmisen vapaa-ajan käyttöä. Usein ihmiset joutuvat pinnistelemaan esimerkiksi koulussa tai töissä ja sen takia harrastukset antavat vapaa-ajalle mielekästä sisältöä ja rytmiä ajan käyttöön. (Myllykoski ym. 2004, 65.) Nuorta tulisi kannustaa ja tukea taloudellisesti harrastus- ja vapaa-ajantoimintaan, sillä harrastustoiminta on hyvä väylä saada onnistumisten kokemuksia, luoda sosiaalisia verkostoja ja sitä kautta vahvistaa omaa elämän hallintaa. (Laaksonen 2004, 39–40.) Nuorelle tärkeän tunnekokemuksen antavat toiset nuoret ja tärkeät aikuiset palautteensa kautta. Nuorelle voi syntyä realistinen kuva omista kyvyistään ja mahdollisuuksista, jos palaute on asiallista ja oikealla tavalla nuoren itsetuntoa tukevaa. (Salomaa 2004, 20–21.)

Nuorelle tulee positiivinen olo siitä, kun hän on kiinnostunut itsensä hoitamisesta ja pitää siihen liittyviä asioita tärkeinä. Omalla hyvinvoinnilla tarkoitetaan esimerkiksi ulkonäöstä ja hygieniasta huolehtimista, terveellisiä liikunta- ja ravintotottumuksia, riittävää unta, mahdollisesta lääkityksestä huolehtimista, seurustelua ja seksiasioita. Hyvinvointiin liittyvistä asioista on suositeltavaa keskustella jonkun kanssa, sillä asioiden jakaminen helpottaa muutoksen toteutumista, kun saa palautetta omille mielipiteille ja oppii itsestään. Keskustelun kautta kuulee myös muiden ajatuksia ja saa tarvittaessa neuvoja. Lisäksi nuoren keskustelu hyvinvoinnista lisää aikuistumista ja nuoren itsetuntemusta. (Myllykoski ym. 2004, 52.) Kiinnittyminen päivärytmiin edellyttää omien voimavarojen löytymistä ja itsenäistymisen vahvistumista, päivärytmi nähdäänkin yhtenä osana elämänhallintaa (Laaksonen 2004, 57; Tereska 2015, 41). Itsenäistyminen ei kuitenkaan tarkoita yksinäistymistä. Arkipäivän hallintaa voi harjoittaa yhdessä myös muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa (Laaksonen 2004, 57). Itsenäistyminen ei välttämättä tarkoita myöskään yksin asumista, vaan se voi tarkoittaa myös tuettua asumista tai koulun asuntolassa asumista (Myllykoski ym. 2004, 50).

Tietoyhteiskunta tarjoaa paljon mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja sen hyödyntämiseen. Nuorten käytössä oleva varallisuus on kuitenkin muuta yhteiskuntaa huomattavasti vähäisempää. Erityisesti opiskelijoiden asema on heikko ja rahan, varsinkin aineettoman valuutan hahmottaminen, voi olla nuorelle hankalaa. (Wilska 2001, 53–54.) Rahankäyttö on yksi tärkeimmistä itsenäistyvän nuoren taidoista. Rahankäytön taitoihin kuuluu, että osaa käyttää rahaa niin,

että se riittää koko kuukaudeksi. Nuoren on hyvä tiedostaa, paljonko hänellä on suunnilleen rahaa käytettävissä ja nuori osaa esimerkiksi arvioida, milloin voi lainata rahaa kaverille ja kuinka paljon. Jos tavoitteena on ostaa isompi ostos, nuori osaa säästää siihen rahaa. Nuoren tulee osata myös maksaa laskut ajoissa. Useasti vanhemmat auttavat nuoria taloudellisesti, mutta kaikille se ei ole mahdollista. (Myllykoski ym. 2004, 58; Peura-Kapanen 2014.) Asioinnin harjoittelu kodin ulkopuolella voi olla aluksi vaativaa, sillä useimpien nuorten huoltajat ovat hoitaneet asioita nuoren puolesta. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi pankkiasiat (raha-asioiden selvittäminen ja sopiminen), puhelimessa asioiden hoito (esimerkiksi hammaslääkäriaajan varaaminen), Kellassa asiointi opinto- ja asumistuen saamiseksi tai kuntoutusrahan saamiseksi, aikataulujen ja matkan hinnan selvittäminen, harrastustoimintaan osallistuminen ja ostosten tekeminen. Toiset nuoret oppivat asioimaan nopeammin kuin toiset, mutta useimmat nuoret tukeutuvat kysymään neuvoa huoltajiltaan. On tärkeää kysyä ennemmin neuvoa, kuin että asiat jäisivät tekemättä. (Myllykoski ym. 2004, 63–64.)

3.3 Sijaishuollossa olevan nuoren itsenäistyminen

Lastensuojelulaki pohjautuu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Lapsi on oikeutettu saamaan turvallisen kasvuympäristön, suojelua ja mahdollisuuden tasapainoiseen kehitykseen. Lasten oikeuksien yleissopimus ohjaa edistämään lasten hyvinvointia, kehittämään palveluja ja toteuttamaan lastensuojelua. (Taskinen 2010, 19.) Lastensuojelu jakautuu neljään alakohtaan: ehkäisevä lastensuojelu, avohuollon tukitoimet, sijaishuolto ja jälkihuolto. Tässä opinnäytetyössä keskitytään vain sijaishuollossa ja jälkihuollossa oleviin nuoriin. Vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä sanotaan, että lain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja suojeluun (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1. §). Vuonna 2020 lastensuojelulakiin tehtiin joitakin tarkennuksia, joista merkittävin oli se, että sijoituksessa olleen nuoren jälkihuolto-oikeus jatkuu 25-vuotiaaksi saakka (Kääriälä 2019; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Lapsen aktiivinen osallisuus ja mielipiteen kuuleminen ovat tärkeässä osassa lastensuojelua. Lasta täytyy kuulla ja lapsella on oikeus osallistua häntä koskevien asioiden päätöksentekoon. Lapselle tulee

kertoa myös hänen oikeutensa ja mahdollisuutensa. (Saastamoinen 2008, 63; Taskinen 2010, 11.)

Lapselle nimetään oma sosiaalityöntekijä lastensuojelutyöskentelyn alussa ja lapselle suunnitellaan huoltosuunnitelma, asiakassuunnitelma ja hoito- ja kasvatussuunnitelma, joihin käytännön työ perustuu. Päätökset pyritään laatimaan yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Lastensuojelussa ja ylipäätään lain määrittämänä nuorta tulee tukea itsenäistymisessä, aikuistumisessa ja kasvamisessa vastuullisuuteen. (Mahkonen 2010, 68.) Sijaishuollossa lapsi sijoitetaan sosiaalityöntekijän päätöksellä kodin ulkopuolelle perheeseen, ammatilliseen perhekotiin tai laitokseen. Sijoitusmuotoina voivat olla avohuollon tukitoimisijoitus, kiireellinen sijoitus, huostaanotto, hallinto-oikeuden väliaikainen päätös tai jälkihuolto. Sijoitus pohjautuu lastensuojelulakiin, sijoituksesta vastaa lapsen asuinkunta ja lapsen hoidosta vastaa sijoituksen alkamisesta lähtien lapsen sijaishuoltopaikka. Sijaishuoltopaikan valintaa määrittelee lapsen etu, yksilölliset tarpeet ja kehitys. (Saastamoinen 2008, 24–27; Taskinen 2010, 17.)

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit ja muut vastaavat laitokset. Laitoksissa tulee olla ammatillisesti kouluttautunutta henkilökuntaa ja usein laitoksissa on hoidettavana samanaikaisesti useita lapsia. (Saastamoinen 2008, 30.) Sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa. Lisäksi lapselle tulee kertoa hänen oikeuksistaan taloudellisiin tukiin ja huomioitava lapsen uskonnolliset, kielelliset, kulttuuriset sekä ikään liittyvät tarpeet. (Taskinen 2010, 17–19.) Lapselle tulee turvata terveys- ja koulupalvelut sekä muut perushyvinvointiin liittyvät asiat. Lapsen sijaihuolto päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta, minkä jälkeen hänellä on oikeus jälkihuoltoon. (Saastamoinen 2008, 45.)

Vuonna 2018 tehtiin Suomessa yhteensä 145 880 lastensuojeluilmoitusta 78 875 lapsesta, mikä oli vuoteen 2017 verrattuna 4,7 % enemmän ja ilmoitettujen lasten määrä oli 6,9 % enemmän. Kodin ulkopuolelle oli vuonna 2018 sijoitettuna 18 544 lasta tai nuorta, mikä oli 2,6 % enemmän edellisvuoteen verrattuna. Sijoitetuista lapsista 59 % eli 10 861 oli huostaanotettuja. Huostaanotetuista huomattavan suuriosa on 13–18-vuotiaita. Sijoitetuista 53 % oli poi-

kia ja 47 % tyttöjä. Sijoitusten kestot vaihtelevat suuresti, sillä vuonna 2018 sijoituksessa olleista 32 % oli ollut sijoitettuna vähintään puolet elämästään ja 25 % oli ollut sijoitettuna alle 7 kuukautta. Jälkihuoltoa vuonna 2018 sai 7 595 nuorta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 1–3, 8–9, 16.)

On tyypillistä, että Suomessa nuoret itsenäistyvät melko varhaisessa vaiheessa. Nuorten omilleen muuttaessa vuokra-asuminen on nuorille yleisin asumismuoto. Nuoren käytössä oleva varallisuus on keskimäärin pieni ja tästä syystä nuoret pärjäävät huonosti kilpailussa vuokra-asunnoista, erityisesti pääkaupunkiseudulla ja suurissa kaupungeissa. Mikäli muutto itsenäiseen asumiseen tapahtuu liian aikaisin, nopeasti ja ilman itsenäistymistaitoja, nuorella on suuri riski joutua pian muuton jälkeen asunnottomaksi. Asunnottomaksi joutumiselle suurempi riski muihin nuoriin nähden on lastensuojelun jälkihuoltonuorilla, mielenterveys- ja päihdekuntoutujilla sekä maahanmuuttajanuorilla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 17.) Nuoren muuttaessa itsenäiseen elämään arjen taitojen puuttuminen saattaa mitätöidä sijaishuollossa tehdyn terapeutin ja psykososiaalisen työn (Laaksonen 2004, 26).

Itsenäistymistaitojen oppiminen antaa nuorelle valmiuden elää itsenäisesti ja se on sijaishuoltopaikan yksi tärkeimmistä tehtävistä. Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat kuitenkin yksi yhteiskunnan syrjäytyneimmistä ryhmistä. Sijaishuollossa olleet nuoret joutuvat useassa tapauksessa ottamaan liian paljon, liian aikaisin ja vajailla taidoilla vastuuta itsestään ja omasta elämästään. Tutkimuksiin perustuva näyttö osoittaa, että sijaishuoltonuorilla ei ole keskimäärin kovin hyvät tulevaisuudennäkymät. (Reinikainen 2009, 93.) Nuoren psyykinen kehitys jää kesken, jos itsenäistyminen tapahtuu liian nopeasti (Sinkkonen 2010, 64). Tutkimuksen mukaan sijoituksessa olleilla nuorilla, varsinkin pojilla, on aikuisena muuhun väestöön verrattuna todennäköisemmin hankaluuksia työllistymisessä tai kouluttautumisessa. Vastaavasti tutkimusjoukkoon kuuluvista sijoituksessa olleista tytöistä suuri osa sai lapsen varhaisessa vaiheessa ja tästä syystä he olivat työelämän ulkopuolella. Tutkija Antti Kääriälä kuitenkin toteaa, että vaikea lapsuus ei automaattisesti tarkoita hankalaa aikuisuutta ja vaikeuksia koulu- ja työelämässä, sillä tutkimusjoukosta lähes puolet onnistui siirtymään koulutuksesta sujuvasti työelämään. (Kääriälä 2019.)

Itsenäistymisvaihetta voidaan pitää erityisen haavoittavana hetkenä nuoren elämässä. Törrösen ja Munn-Giddingsin (2018, 148–149) mukaan nuoret korostivat sijaishuollon pysyvyyttä ja vakautta, mikä auttoi heitä emotionaalissa kiintymyksessä ja sosiaalisessa vakaudessa. Emotionaalinen kiintymys ja sosiaalinen vakaus tuovat tunteen, etteivät he ole yksin maailmassa ja luovat pohjan sille, että nuori voi luottaa toisiin ihmisiin ja luoda uusia sosiaalisia suhteita. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 148–149.) Suomessa ja Iso-Britanniassa haastateltujen jälkihuoltonuorten mukaan emotionaalista kiintymystä vaikeuttavat itsenäistymisvaiheessa etäiset henkiset suhteet tai pitkät fyysiset etäisyydet ystäviin tai muihin ihmisiin. Lisäksi yksinäisyys, tietämättömyys jälkihuollon mahdollisuuksista ja yhteyden väheneminen tai katkeaminen sijaishuoltopaikan hoitajiin tai sijaisvanhempiin hankaloittivat itsenäistä elämää tunnetasolla. Nuorten näkemys oli myös, että lyhyt valmistautumisaika itsenäiseen elämään tai muutto ovat hankaloittavia asioita itsenäistymisessä tunnetasolla. Lyhyt valmistautumisaika tai muutto mahdollisesti katkaisee aloitetun koulutuksen ja samanaikaisesti yhteydet tuttuihin ihmisiin sekä luo epävarmuuden toimeentulosta. Nuoret kokivat, että heidän emotionaalista kiintymystänsä tukevat pitkäkestoiset, jatkuvat ja välittävät sosiaaliset suhteet, jotka voivat olla virallisia tai epävirallisia. Hyvät sosiaaliset suhteet antavat nuorille tunteen, että he ovat hyväksytyjä sellaisina kuin ovat. He voivat tukeutua näihin ihmisiin ja tuntea olevansa kelvollisia ja tavallisia nuoria. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 152.)

Siirtyminen uuteen vaiheeseen on helpompaa, kun oma elämänkulku on nuorelle selkeä. Pahimmillaan sijoituksessa olleella nuorella ei ole omasta lapsuudestaan tarkkaa käsitystä. Sijaishuollossa olevien nuorten ohjaajien olisi tärkeää kartoittaa lähiverkostosta valokuvia ja tarinoita, jotta nuoren minäkuva ja elämänkulku saataisiin eheämmäksi. Perhetyössä työskentelytekniikoita on mm. vanhemmuuden roolikartta, elämän viiva, verkostokartta, sukupuu ja menneisyysmatkailu. (Laaksonen 2004, 24–25.)

Nuori, joka on elänyt turvattomissa olosuhteissa, on todennäköisesti käyttänyt voimavarojaan esimerkiksi perheestä huolehtimiseen, jolloin omat kehitykselliset kriisit ovat saattaneet jäädä hyvin vähäiseksi. Tästä syystä sijaishuollossa olevien nuorten olisi tärkeää valmistautua hyvissä ajoin tuleviin kehitysvaiheisiin, kuten itsenäistymiseen. (Känkänen 2009, 239.) Myös jälkihuoltotutkimus

osoittaa, että haastatelluista nuorista suurin osa kokee joutuneensa aloittamaan itsenäisen elämän liian aikaisin. Itsenäistymisen harjoittelu ja tukeminen on syytä aloittaa hyvissä ajoin, varsinkin kun kyseessä on sijaishuolto- nuori. (Reinikainen 2009, 95.)

Itsenäistyminen on kehityspsykologinen vaihe, jossa nuori tarvitsee myös turvaa antavaa taustatukea. Nuorella on tarve kehittyä vastuulliseksi aikuiseksi, mutta sijaishuoltopaikasta lähdön jälkeen putoamisvaara syrjäytymisen kiu- luun on suuri. Tukemalla ja vahvistamalla nuoren tulevaisuuden näkymiä ja toivoa parannetaan nuoren mahdollisuuksia ottaa vastuu itsestään kokonais- valtaisesti. (Laaksonen 2004, 11; Taskinen 2010, 174.) Aikuissuhteen yhtenä tärkeänä tehtävänä on luoda toivoa nuorelle. Aikuissuhteen tärkeyden ymmär- täminen ja siihen uskaltautuminen merkitsee paljon. Lastensuojelunuoret haastavat lähellä olevia aikuisia ja tästä syystä nuoren saattaminen itsenäi- seen elämään on usein rankkakin kokemus. (Laaksonen 2004, 26–27.) Ver- kostokartan tai sukupuun avulla voi selkeyttää nuorelle, että keitä ihmisiä nuo- ren lähellä on. Verkostokartoituksesta saattaa löytää kaukaisempi täti, kummi tai joku muu henkilö, johon nuori voisi olla yhteydessä. Mikäli nuori kokee jon- kun henkilön merkitykselliseksi, nuorta tuetaan olemaan häneen yhteydessä. Sijoituksesta riippumaton, luonnollinen ihmiskontakti, esimerkiksi täti tai mummo on kullannarvoinen siltaaja sijoituksen ja itsenäisen elämän viejänä. Kaikilla nuorilla ei välttämättä ole läheisiä sukulaissuhteita. Sen takia on tär- keää, että nuori saisi siirtymävaiheessa olla yhteydessä henkilöön, johon hä- nellä on kiintymyssuhde, esimerkiksi laitoksen ohjaajaan. (Laaksonen 2004, 25, 43–44.)

Sijaishuolto- nuorelle merkittävin aikuinen on usein sijaishuoltopaikan omaoh- jaaja, sillä omaohjaaja on eniten läsnä nuoren asioissa (Sinkkonen 2010, 11). Omaohjaaja on tietoinen nuoren elämäntilanteesta ja yksilöllisistä tarpeista, osallistuu nuorelle tärkeisiin neuvotteluihin, kokoaa nuoresta tietoa, on yhteis- työssä nuoren vanhempiin ja tukee nuorta monin eri tavoin, kuten opiskelussa ja itsenäistymisessä. Tärkeintä on, että nuoren ja omaohjaajan välillä on luot- tamuksellinen ja turvallinen suhde. (Timonen-Kallio 2010, 7–13.)

Sijaishuollon tarkoituksena on saattaa nuori itsenäiseen elämään, jossa hän tulee toimeen omillaan oman sosiaalisen verkoston tukemana. Tarvittaessa

nuoren on kuitenkin mahdollista hakeutua sosiaalityön tuen piiriin myös täysi-ikäisenä. Jos nuoren tukeminen päättyisi täysi-ikäisyyteen tai omilleen muuttamiseen, työ jäisi silloin kesken. On huomattavasti halvempaa tukea jälkihuolto nuorta kunnolla muutama vuosi, kuin syrjäytynyttä aikuista valtaosan elämästään. Nuoren kannalta hoitotyön katkokset aiheuttavat ongelmia. Omaohitajasuhde voi olla nuorelle hyvinkin merkityksellinen ja se päättyy nuoren tullessa täysi-ikäiseksi. Aikuistuvan nuoren omat sosiaaliset kontaktit voivat olla vähäisiä ja itsenäistymistäidot voivat olla puutteellisia. (Laaksonen 2004, 10–11.)

Nuoren kuuleminen ja osallistaminen tukevat itsenäistymistä, eikä nuori jää tällöin sivustakatselijaksi. Nuorelle annettavat käyttövarat opettavat nuorelle oman rahan käyttöä ja taloudellista vastuuta. (Saastamoinen 2008, 114, 118.) Sijaishuolto nuorelle tulee antaa portaittain kehitystason mukaisia tehtäviä esimerkiksi rahankäyttöön, koulunkäyntiin ja kotitöihin liittyen. Riittävän tuen lisäksi nuoren on hyvä tutustua ympäristöön ja tutustua elämän ilmiöihin. (Tas-kinen 2010, 30.)

Hämäläisen ja Koskiahteen projektityössä (2016) kehitettiin nuorten itsenäistymistä neuropsykiatristen ja kehitysvammaisten nuorten lastensuojelulaitos Vanamossa. Projektityössä keskeisinä nuoren itsenäistymistä tukevinä aihealueina nähtiin nuoren (omatoiminen) lääkehoito, terveydenhuolto, toimeentulo, edunvalvonta, tukihakemusosaaminen, terapia, koti-irtaimiston hankinta, harrastukset ja muuttoon liittyvät asiat. (Hämäläinen & Koskiahde 2016.) Myllykosken, Melamiehen ja Kankaan teoksessa (2004, 67–69) nuorten ryhmää haastateltiin itsenäistymisestä. Nuorten tavoitteita arjen hallinnassa olivat itsestä ja raha-asioista huolehtiminen, ympäristössä liikkuminen myös julkisilla ajoneuvoilla, oman asunnon siistinä pitäminen ja eri virastoissa asioiminen. Nuoren kokivat asioinnissa vaikeaa olevan sen, että asiointi on uutta, mutta pakollista. Lisäksi asioinnin lopputulos ei ole aina miellyttävä ja kysymyksiin ei saa vastausta / ei itse osaa vastata esitettyihin kysymyksiin. Sosiaalisiin taitoihin liittyen nuoret kokivat hankalina aikataulujen noudattamisen, tunteiden ilmaisemisen sekä uusien kaverisuhteiden luomisen. Itsenäistymisen positiivisina puolina nähtiin vapaammin eläminen, omillaan asuminen, omien asioiden hoitaminen sekä uusien taitojen oppiminen. (Myllykoski ym. 2004, 67–69.)

Sijaishuollon onnistuminen vaikuttaa paljon siihen, sitoutuuko nuori ottamaan jälkihuollontukea vastaan. Nuorella saattaa olla halua sitoutua, muttei kykyä ottaa tukea vastaan. (Laaksonen 2004, 26.) Jälkihuollon suunnittelu kannattaa aloittaa, kun nuori on viimeistä vuotta sijaishuoltopaikassa. Nuoren on tärkeää itse olla mukana suunnittelussa, jotta hän saa tietoa ja turvallisuuden tunnetta elämästä sijaishuoltopaikasta lähdön jälkeen. (Laaksonen 2004, 15.) Työntekijältä vaaditaan rohkeutta ja ymmärrystä kohdata nuoren omat tarpeet ja toiveet tulevaisuuden suhteen ja rakentaa toiminta nuoren omaa toimintaa tukevaksi (Laaksonen 2004, 19).

Itsenäistyvän nuoren on tärkeää huomioida omia voimavarojaan, omata riittävät itsenäistymistaidot sekä olla luottavainen tulevaisuuden suhteen. Sijaishuollon aikana ohjaajan tuki, läsnäolo ja yhdessä taitojen harjoittelu mahdollistavat sosiaalisten taitojen harjoittelun ja nuoren itsetunnon vahvistumisen. Tavoitteellinen, itsenäistymistä tukeva työskentely ja riittävän ajoissa aloitettu valmistautuminen turvaavat positiivisen kehityksen nuoren elämässä. (Känkänen 2009, 238.)

Onnistumisen arviointi on olennainen osa lastensuojelutoimintaa ja laadunvalvontaa. Nuoren itsenäistymisharjoittelun tavoitteena on tukea nuorta siihen asti, että omat kyvyt ja lähiverkosto kantavat. Onnistumisen arvioinnilla tehdään näkyväksi tämän toteutuminen ja tätä myöten toimintaa voidaan kehittää. Itsearviointi lisää tietoisuutta toiminnan tilasta ja rohkaisee asettamaan korkeampia tavoitteita. On tärkeää kuvata, mitä nuori on tehnyt ja mitä ammatillaiset ovat tehneet suhteessa tavoitteisiin. Välitön asiakaspalaute (sanallinen ja sanaton) saadaan kysymällä. Kerättyjen palautteiden analyysin jälkeen pyritään kehittämään toimintaa. (Laaksonen 2004, 47–48.)

3.4 Itsenäistymisportaat Kuopion perhetukikeskuksessa

Itsenäistymisportaiden tarkoituksena on mahdollistaa nuorelle itsenäistymistaitojen oppiminen suunnitelmallisella työskentelyllä ennen kuin nuori tulee täysi-ikäiseksi ja muuttaa omaan asuntoon. Harjoittelun tarkoituksena on antaa itsenäistyville nuorille osaamisen ja kokemusten kautta itseluottamusta jo muutenkin uuteen ja jännittävään elämänvaiheeseen. Itsenäistymisportaat (liite 1)

Etenevät ensimmäiseltä perustasolta viisi portaikkoa ylöspäin. Toiselle portaalle päästäkseen nuoren tulee suoriutua niin sanotusta perustasosta hyvin, mikä sisältää ohjaajien tuella asioiden hoidon, koulunkäynnin sekä aikatauluista ja sopimuksista kiinnipitämisen. Itsenäistymisharjoittelun edetessä nuorelle tulee vähitellen lisää vastuuta omien asioiden hoitamisesta. Saman aikaisesti nuorelle tulee myös lisää oikeuksia muihin sijaishuoltoon nähden. Nuori alkaa vähitellen enenevässä määrin huolehtia omasta ruoanlaitosta, raha-asioista ja muista häntä koskevista asioista ja samanaikaisesti hän saa joustoa muun muassa paluuaikoihin ja muihin päivän rutiineihin.

Harjoittelun edetessä nuori muuttaa erilliseen itsenäistymisasuntoon, jonne nuori voi alkaa hankkia kalusteita tulevaa omaa asuntoaan varten. Mikäli asunto on varattu, on itsenäistymisharjoittelua mahdollista jatkaa myös sijaishuoltopaikassa. Nuorelle ei itsenäistymisharjoittelun loppuvaiheessa makseta enää viikkorahaa tai hän ei saa erikseen rahaa vaatteisiin. Nuori saa kuukaudessa yhdessä tai kahdessa osassa isomman summan rahaa kerrallaan ja hänen tulee ohjaajan avustuksella opetella säännöstelemään rahankäyttöään kuukaudeksi. Lääkkeiden ja koulutarvikkeiden hankkimiseen nuoren ei tarvitse tässäkin vaiheessa käyttää rahaa, mutta asiointit esimerkiksi apteekissa ja kirjakaupassa tapahtuvat itsenäisesti tai tarvittaessa ohjaajan tuella. Nuoren täyttyessä 18 vuotta hän muuttaa itsenäistymisasunnosta omaan asuntoon.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää lastensuojelulaitoksessa opettujen itsenäistymistaitojen merkitys täysi-ikäisten nuorten muuttaessa omaan asuntoon, selvittää itsenäistymisprosessin riskitekijöitä ja tuottaa kehittämistietoa itsenäistymisprosessin parantamiseksi. Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa 2017–2019 (2017, 17) sanotaan, että mikäli muutto itsenäiseen asumiseen tapahtuu liian aikaisin, nopeasti ja ilman itsenäistymistaitoja, nuorella on suuri riski joutua nopeasti asunnottomaksi. Ohjelmassa sanotaan myös, että lastensuojelun jälkihuoltoon nuorilla on muihin nuoriin nähden suurempi riski joutua asunnottomaksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 17.) Si-

jaishuoltonuorten itsenäistymisen onnistunut tukeminen on siis paitsi yksilöiden kannalta, niin myös yhteiskunnallisesti merkittävä toimenpide. Tutkimuksen kohdejoukkona ovat täysi-ikäiset entiset sijaishuoltonuoret sekä nykyiset sijaishuoltonuoret. Kysymysmuodossa tutkimuskysymykseni ovat:

Tutkimusongelma 1:

Millainen kokemus nuorilla on sijaishuoltopaikassa toteutettavasta itsenäistymisharjoittelusta?

Tutkimusongelma 2:

Millainen merkitys sijaishuoltopaikassa tehdyllä itsenäistymisharjoittelulla on ollut nuoren itsenäistyttyä?

Tutkimusongelma 3:

Mitkä ovat itsenäistymisprosessin riskitekijöitä ja millä tavalla niitä voisi välttää?

Näiden tutkimusongelmien ja niiden ratkaisemisen avulla pyrin saamaan aikaan kehittävää tutkimustietoa itsenäistymisharjoittelusta.

4.2 Tutkimuksen kohdejoukko

Tutkimukseni kohdejoukkona toimivat entiset sijaishuoltonuoret, jotka ovat jo aikuisia, sekä nykyiset sijaishuoltonuoret. Haastattelen viittä entistä sijaishuoltonuorta Kuopiossa keväällä ja kesällä 2020. Entiset sijaishuoltonuoret ovat iältään 18-, 19-, 23-, 24-, ja 26-vuotiaita. Haastateltavista kolme on naisia ja kaksi miehiä. Ryhmähaastattelen nykyisiä sijaishuoltonuoria kahdessa kolmen henkilön ryhmässä kesällä 2020. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistuu 16-vuotias nainen, 16-vuotias mies sekä 17-vuotias mies. Toiseen ryhmähaastatteluun osallistuu 17-vuotias nainen sekä kaksi 17-vuotiasta miestä. Lisäksi kysyin yksilöhaastatteluihin kahta miestä, mutta he eivät halunneet osallistua. Entiset sijaishuoltonuoret edustavat tutkimuksessa kokemusasiantuntijoita, sillä heillä on kokemus sijaishuoltopaikassa itsenäistymisharjoittelusta, omilleen muuttamisesta sekä itsenäisestä elämästä. Ryhmähaastateltavat nuoret edustavat vastaavasti tulevia itsenäistyjiä. Yksi ryhmähaastateltava

harjoitteli itsenäistymistä itsenäistymisasunnossa ja toisen kanssa itsenäistymisharjoittelun aloittamisesta on ollut puhetta, muille haastateltaville itsenäistymisharjoittelu oli omakohtaisesti vasta tulevaisuudessa toteutuva asia. Tutkimuksen haastateltavat yksilöhaastatteluihin valittiin siis heidän itsenäistymiskokemuksensa perusteella ja toisaalta ryhmähaastateltavat nuoret valittiin heidän tulevan itsenäistymisensä perusteella. Tällöin he vastaavat Hirsjärveen ja Hurmeen (2008, 83, 85.) mainitsemaa tutkimuksen erikoispiirrettä, jossa haastateltavat valikoituvat tutkimukseen siksi, että he edustavat jotakin ryhmää, jolta halutaan saada tietoa tutkimuksen tarkoitusta varten. Haastateltavat ovat ainutlaatuisia ja siksi haastateltavia on hyvä motivoida ja suostutella yhteistytöhön, kuitenkin mahdollista kieltäytymistä kunnioittaen ja siitä pahastumatta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 83, 85.) Tutkimuksen kannalta sopivien haastateltavien löytäminen ja heihin yhteyden ottaminen voi olla hankala vaihe, mutta toisaalta myöskin palkitseva osa tutkimusta (Eskola ym. 2018).

Haastattelun entisiä sijaishuoltonuoria teemahaastattelun keinoin sekä nykyisiä sijaishuoltonuoria ryhmähaastattelussa. Tuon nykyisille sijaishuoltonuorille tiedoksi entisten sijaishuoltonuorten ajatukset, joita nykyiset sijaishuoltonuoret saavat pohtia. Tarkoitukseni on pitää haastattelut hyvähenkisinä ja avoimina tilanteina ja pyrin kannustamaan haastateltavia tarvittaessa kertomaan omia kokemuksia itsenäistymisestä.

Nuoret etääntyvät nuoruudessa aikuisista ja tästä syystä voi olla, että he eivät pidä siitä, että heidän ajatuksiaan kysellään. Haastattelija joutuneekin motivoimaan haastateltavia ja saamaan heidät tutkimuksen tarkoituksen taakse. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 163.) Tutkimuksen tekeminen sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kanssa on tunteita herättävä kokonaisuus. Tutkimuksen aikana nuoria oppii tuntemaan paremmin, eivätkä he ole vain luku tai nimi muiden joukossa. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 148.)

4.3 Tutkimusote ja tutkimusmenetelmät

4.3.1 Tutkimusote

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Koen, että saan laadullisella tutkimuksella paremmin tietoa juuri niiltä henkilöiltä, jotka ovat kokemustiedoiltaan keskeisiä Toukolassa sijaishuoltoon toteutettavan itenäistymisharjoittelun kannalta. Lisäksi määrälliseen tutkimukseen olisi saatanut olla hankala saada tutkimuksen kannalta relevanttia määrää vastaajia, sillä lastensuojelunuria on vaikea tavoittaa suuria määriä minkään tahon kautta, sillä vaitiolovelvollisuus rajoittaa alalla toimivia kertomasta nuorten yhteystietoja. Tutkimusongelmani ovat laadullisia ja vastaavat myös siltä osin Puusan ja Juutin (2020) määritelmää, sillä valittaessa menetelmää laadullisen ja määrällisen menetelmän välillä on pohdittava, kumpi auttaa paremmin ratkaisemaan tutkimusongelman (Puusa & Juuti 2020).

Laadulliselle tutkimukselle on tavanomaista, että aineiston kriteerinä ei ole sen määrä vaan laatu. Tutkimuksessa on pieni määrä tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti sekä sijoittamaan ne yhteiskunnallisiin yhteyksiin. (Eskola & Suoranta 2005, 18.) Osallistujien näkökulman korostaminen ja tutkijan vuorovaikutus haastateltavan kanssa ovat keskeisiä tekijöitä laadullisessa tutkimuksessa (Puusa & Juuti 2011, 47; Puusa & Juuti 2020).

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan tutkittavien näkökulma, mikä edellyttää hyvää ja läheistäkin suhdetta tutkittaviin. Laadullisen tutkimuksen painopisteenä on keskittyä tutkimaan ihmisten kokemuksia, ajatuksia, käsityksiä, tunteita ja tulkintoja tutkittavasta asiasta. Erilaisten haastattelujen ja havainnointimenetelmät ovat tavallisia aineistonkeruumenetelmiä laadullisessa tutkimuksessa, sillä niiden avulla haastateltavien ääni ja omat näkökulmat pääsevät esille. (Puusa & Juuti 2011, 52–56.)

Tutkimushaastattelussa kerätään tietoa ongelman ratkaisemiseksi. Saatua tietoa tulee varmentaa ja tiivistää tieteellisin keinoin. Haastattelu voidaan määritellä keskusteluksi, joka on ennalta sovittu. Erona on kuitenkin se, että haastattelun tarkoituksena on kerätä tietoa, se on ennalta suunniteltua ja sillä on päämäärä ja keskustelu voi olla hyvinkin vapaamuotoista ilman tavoitteita. Niin haastatte-

luun kuin keskusteluunkin liittyy verbaalinen ja non-verbaalinen kommunikointi, jossa tiedot, mielipiteet, ajatukset, asenteet ja tunteet välitetään muille läsnäolijoille. Usein tutkija joutuu motivoimaan haastateltavia ja luomaan turvallisuuden tunnetta kertomalla esimerkiksi, että kuinka saatuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41–42.)

Haastattelun hyvä puoli on se, että haastattelu menetelmänä on joustava, mikä mahdollistaa kysymysten kysymisen uudestaan, kysymysjärjestyksen vaihtamisen, tarkentavien kysymysten esittämisen sekä väärinymmärrysten korjaamisen. Tällaista mahdollisuutta ei ole esimerkiksi lomakekyselyssä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73.) Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan kysymysten muotoilun ja tutkijan jäsenytyneisyyden mukaan, eli strukturointiasteeltaan. Tutkimushaastattelut voidaan jakaa kolmeen ryhmään, teemahaastatteluun, avoimeen haastatteluun ja lomakehaastatteluun. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43–44.)

4.3.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsin teemahaastattelun aineistonkeruumenetelmäksi entisten sijaishuolto-
tonuorten haastatteluihin, koska mielestäni aiheiden teemoittelu helpottaa
oleellisten aihealueiden käsittelyä ja toisaalta mahdollistaa haastateltaville va-
paamman keskustelumahdollisuuden, kuin pelkästään kysymyksiin vastaami-
sella. Ennen haastatteluja kokosin teemahaastattelurungon. Teemat muodos-
tuivat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymysten poh-
jalta. Teemoiksi muodostuivat: itsenäistymisharjoittelu sijaishuoltopaikassa,
muuttaminen itsenäiseen asumiseen, elämänhallinta ja nykytilanne.

Teemahaastattelu perustuu oletuksiin, joissa tutkittavien subjektiivisia koke-
muksia voidaan tutkia ja että tutkittavat ovat läpikäyneet jonkin asian tai pro-
sessin. Vastaavasti tutkija on perehtynyt tutkimuskohteeseen liittyviin aiempiin
tutkimuksiin sekä kirjallisuuteen ja näin ollen laajentanut ymmärrystään ai-
heesta. (Puusa & Juuti 2020.)

Tutkija valmistautuu teemahaastatteluun valitsemalla haastattelun teemat, jotka perustuvat tutkimuksen viitekehukseen. Kysymysten järjestystä ei useinkaan päätetä etukäteen, sillä haastattelun edetessä uusia teemoja voi nousta esille ja tästä syystä myös haastatteluiden laajuus vaihtelee toistensa välillä. Teemahaastattelun käytön oletuksena on, että sen avulla voi tutkia kaikkien ihmisten ajatuksia, kokemuksia ja tunteita. (Eskola ym. 2018; Puusa & Juuti 2020; Tuomi & Sarajärvi 2018, 75.) Vaikka teemahaastattelun toteutuksessa on joustonvaraa, niin teemahaastattelun kysymyksiä ja teema-alueita tulisi kuitenkin miettiä sen verran, että keskustelu kohdistuu tutkimusongelman kannalta oleellisiin asioihin. Haastattelijan on tärkeää osallistua aktiivisesti keskusteluun ja kuunnella vastauksia, sillä niillä voi olla merkittävämpi osuus haastattelun onnistumisen kannalta, kuin itse kysymysten kysymisellä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.) Teemahaastattelussa tulee ottaa huomioon, että henkilöiden tulkinnat ja merkitykset tutkittavasta asiasta ovat tärkeitä ja merkitykset syntyvät usein vuorovaikutustilanteissa. Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään kuitenkin haastateltavan kanssa läpi. (Eskola & Suoranta 2005, 86.)

Teemahaastattelu eroaa keskustelusta siten, että haastattelutilanne on ennalta sovittu haastattelijan aloitteesta, minkä tavoitteena on saada tietoa (Eskola, Lätti & Suoranta 2018). Haastattelutilanteessa haastattelija voi olla roolissaan välinpitämättömän oloinen tai luoda läheisen suhteen, mutta pääasiassa rooli on jotakin tältä väliltä. Haastattelijan tulee vetää itse raja siihen, kuinka paljon itsestään antaa haastattelutilanteissa. (Eskola, Lätti & Suoranta 2018.)

Teemahaastattelussa haastattelut tallennetaan litterointivaihetta varten. Haastattelun eteneminen on sujuvaa, kun tutkijan ei tarvitse kirjoittaa vastauksia ylös. Lisäksi tallenteeseen jää myös oleellisia osia, mitä välttämättä tutkija ei haastattelutilanteessa huomaa, kuten äänenkäyttö ja tauot. Haastateltavat usein jännittävät aluksi nauhoitusta, mutta unohtavat sen pian. Haastattelun olisi hyvä toteutua mahdollisimman luontevasti. Tämä onnistuu parhaiten niin, että tutkijalla on teemat ja kysymykset hyvin mietitty etukäteen, jolloin paperin ja kynän käyttöä on mahdollisimman vähän ja keskustelua mahdollisimman paljon. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

4.3.3 Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsin ryhmähaastattelun nykyisten sijaishuoltonuorten haastattelujen aineistonkeruumenetelmäksi, koska koen, että samassa ympäristössä elävät sijaishuoltonuoret ovat tottuneet toimimaan yhdessä ja haastattelutilanteessa toisen läsnäolo ei heitä haittaa. Tällöin on hyvä mahdollisuus saada aikaan ryhmäkeskustelua, mikä voi tuottaa paremmin tutkimusaineistoa, kuin yksittäin sijaishuoltonuorten haastattelut.

Ryhmähaastattelussa on samanaikaisesti paikalla useita haastateltavia ja tarkoituksena on saada aikaan ryhmäkeskustelua haastateltavien kesken tutkittavasta aiheesta tai teemasta. Jotkut tutkijat rajaavat ryhmähaastattelun niin, että ryhmähaastattelussa tutkija tekee yksilöhaastatteluja eri ryhmän jäsenille ja ei kannusta haastateltavia ryhmäkeskusteluun. Ryhmähaastattelu voidaan kuitenkin toteuttaa niin, että tavoitellaan ryhmäkeskustelua ja esitetään yksilöille tarkentavia kysymyksiä. (Puusa & Juuti 2020.)

Ryhmähaastattelussa osallistujat keskustelevat melko suunnittelemattomasti ja tuottavat tutkijalle runsasta tietoa tutkittavasta aiheesta. Ryhmähaastattelussa tutkija puhuu monelle haastateltavalle yhtä aikaa ja esittää heille kysymyksiä, mutta välillä myöskin kohdentaa kysymyksiä yksittäiselle ryhmähaastattelun osallistujalle. Tärkeintä on keskustelun aikaan saaminen, ei varsinaisesti haastattelemisen, vaikkakin tutkijan tulee ohjata keskustelua pysymään tutkittavassa ilmiössä. Ryhmähaastattelun merkitys on suuri, kun halutaan selvittää jonkun ryhmän yhtenäinen kanta ajankohtaiseen aiheeseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61.)

Tutkija voi asettua välillä keskustelussa sivummalle ja antaa ryhmän kysyä asioita toisiltaan, pohtia ja väitellä asioista, jolloin tutkittavasta aiheesta voi löytyä sellaisia tietoja, joita ei yksilöhaastattelussa tulisi ilmi (Puusa & Juuti 2020). Ryhmähaastattelun etuna on se, että siinä saadaan samalla kertaa tietoa usealta henkilöltä. Varsinkin lapsille ja nuorille on helpompi osallistua ryhmähaastatteluun kuin yksilöhaastatteluun. Ryhmähaastattelun haittana on se, että ryhmän valtahierarkia ja -dynamikka voivat vaikuttaa haastatteluun, tällöin tutkijan tulee osoittaa kysymyksiä myös vähemmän äänessä oleville.

Myös äänitallenteen purkaminen voi olla hankalaa, sillä äänessä olevien haastateltavien tunnistaminen voi olla vaikeaa jälkikäteen, jos ryhmä ei ole tuttu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.)

4.4 Tutkimusaineiston keruuprosessin eteneminen

Alun perin ajatus opinnäytetyön aiheesta nousi tarpeesta, sillä tällä hetkellä toiminnassa oleva sijaishuoltonuorten itsenäistymisharjoittelu on ohjaajien tuottama ja nuorten ääni olisi syytä saada kuuluviin prosessin parantamiseksi. Toisekseen lisääntynyt tarve itsenäistymisen onnistumiselle on suuri, sillä jokainen epäonnistuminen itsenäistymisessä on paitsi yksilön kannalta surullista, niin myös yhteiskunnallisesti ajateltuna kallista. Halusin kuulla entisten nuorten kokemuksia itsenäistymisestä ja sen vaikutuksesta nykyhetkeen. Koen heillä olevan hyvää perspektiiviä aiheeseen. Halusin saada jo itsenäistyneiden entisten sijaishuoltonuorten kokemukset hyödynnettäväksi paitsi tutkimukseen, niin myös nykyisille sijaishuoltonuorille. Toisaalta halusin osallistaa ja haastatella myöskin nykyisiä sijaishuoltonuoria. Päädyin ryhmähaastattelemaan nykyisiä sijaishuoltonuoria, jotta he voivat kertoa omia odotuksiaan itsenäistymisestä ja toisaalta pohtia entisten sijaishuoltonuorten kokemuksiin pohjautuvia näkemyksiä.

Opinnäytetyö piti toteuttaa Kuopion perhetukikeskuksen Toukola-yksikön ja Taitokodit Oy:n yhteistyönä. Olin jo alustavasti sopinut yhden täysi-ikäistyneen Taitokodit Oy:n nuoren kanssa haastattelusta, mutta Taitokodit Oy:n konkursin myötä opinnäytetyö toteutui Kuopion kaupungin perhetukikeskuksen Toukola-yksikön kanssa. Sovimme Toukolan kanssa, että haastattelen myös toisen Kuopion kaupungin lastensuojeluyksikön entisiä nuoria, jotta Nuorten yksityisyys on paremmin suojattuna. Aloin tutustua alan tutkimuksiin ja kirjallisuuteen sekä kerätä tietoa itsenäistymisestä ja elämänhallinnasta teoreettiseen viitekehykseen. Tein teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusongelman pohjalta teemahaastattelurungon entisille sijaishuoltonuorille (liite 2) ja nykyisille sijaishuoltonuorille (liite 3).

Tein Kuopion kaupungille tutkimuslupa-anomuksen ja se hyväksyttiin. Otin aluksi yhteyttä neljään entiseen sijaishuoltonuoreen Facebook-Messengerin

kautta, mutta viesti tavoitti vain yhden henkilön, joka suostui haastateltavaksi. Kun sain Kuopion kaupungilta tutkimusluvan, niin sain Toukolan puhelimesta neljän entisen sijaishuoltonuoren yhteystiedot. Näistä neljästä kaksi oli samaa, joihin yritin ottaa yhteyttä Facebook-Messengerin kautta. Näistä neljästä henkilöstä kaksi oli halukkaita haastateltavaksi ja näiden kahden nuoren kautta sain kontaktit vielä kahteen muuhun sijaishuoltonuoreen, jotka olivat myöskin halukkaita haastateltavaksi. Näin ollen lopullinen entisten sijaishuoltonuorten haastateltavien määrä oli viisi.

Tarjosin haastateltaville haastattelun toteuttamiselle vaihtoehdoksi kasvotusten toteutettavan haastattelun ja sen lisäksi koronapandemian takia tarjosin vaihtoehdoksi myös WhatsApp-videopuheluhaastattelun sekä tietokoneen välityksellä toteutettavan videohaastattelun Teamsin tai Zoomin kautta. Kolme haastateltavista halusi toteuttaa haastattelun kasvotusten. Kahden kanssa toteutin haastattelun Kuopion kaupungin omistamissa tiloissa ja yhden haastateltavan kanssa toteutin haastattelun hänen kotonaan. Kahden muun haastateltavan kanssa sovin haastattelun WhatsApp-videopuheluna toteutettavana.

Haastattelin teemahaastattelun keinoin viittä entistä sijaishuoltonuorta, joista kolme on naisia ja kaksi miestä. Haastateltavat ovat iältään 18–26-vuotiaita. naiset ovat 18-, 19-, ja 26-vuotiaita ja miehet 23-, ja 24-vuotiaita. Teemahaastatteluista lyhyin kesti 22 minuuttia ja pisin 46 minuuttia. Teemahaastatteluiden aineisto oli yhteensä 147 minuuttia ja 6 sekuntia. Litteroituna aineisto oli 42 sivua. Yksilöhaastattelujen jälkeen teemoittelin vastauksia ja kävin niitä läpi ryhmähaastattelua varten, jotta pystyn kertomaan ryhmähaastateltaville, miten entiset sijaishuoltonuoret ovat kokeneet haastattelun aiheet omakohtaisesti.

Toteutin ryhmähaastattelut koronapandemian takia yhden ryhmähaastattelun sijaan kahdessa osassa, jotta turvavälit toteutuivat. Molempiin ryhmähaastatteluihin osallistui kolme sijaishuoltonuorta, eli yhteensä kuusi henkilöä. Ryhmähaastateltavista nuorin oli 16½-vuotias ja vanhin lähes 18-vuotias. Ryhmähaastatteluista nuorista kolme oli naispuoleisia ja kolme miespuoleisia. Ensimmäinen ryhmähaastattelu kesti noin 23 minuuttia ja toinen noin 32 minuuttia, yhteensä ryhmähaastattelut kestivät 54 minuuttia ja 43 sekuntia. Litteroituna aineisto oli 16,5 sivua. Yhteensä haastatteluaineisto oli siis lähes 3,5 tuntia ja litteroituna tekstinä lähes 60 sivua. Aineistossa yksilöhaastattelut perustuivat

kokemuksiin ja ryhmähaastattelut toisaalta oletuksiin ja toisaalta toiveisiin, kuinka nuoret toivoisivat itsenäistymisen toteutuvan. Kerroin ryhmähaastatteluille entisten sijaishuoltonuorten kokemuksia, mikä toi pohdinnallisen ulottuvuuden ryhmähaastatteluihin. Nuoret pääsivät tätä kautta pohtimaan omia toiveitaan ja pelkojaan suhteessa entisten sijaishuoltonuorten oikeisiin kokemuksiin.

4.5 Tutkimusaineiston analyysi

Tässä opinnäytetyössä haastatteluista saatu tutkimusaineisto analysoidaan aineiston teema-analyysiä, eli teemoittelua, hyödyntäen. Haastattelujen jälkeen haastattelut kuunnellaan samalla kirjoittaen sanasta sanaan haastattelujen sisällöt, eli haastattelut litteroidaan. Tämän jälkeen haastateltavien nimet muutettiin anonyymeiksi vaitiolovelvollisuuteen ja yksityisyydensuojaan perustuen. Myös sijaishuoltopaikan nimi poistettiin. Etsin aineistosta teemoja ja pyrin yhdistelemään vastausten samanlaisuuksia ja eroavaisuuksia sekä löytämään kehittämistyöhön soveltuvaa tutkimustietoa. Pyrin aineiston analyysin myötä tekemään johtopäätöksiä.

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysissä tarkoitus on luoda aineistoon selvyttä ja tuottaa sitä kautta uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Analyysissä aineisto pyritään tiivistämään ytimekkääksi ja paljon tietoa sisältäväksi kokonaisuudeksi luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää. (Eskola & Suoranta 2005, 137.) Aineiston analyysi alkaa jo oikeastaan haastatteluvaiheessa, mikäli tutkija toimii myös haastattelijana. Aineiston hankinnan jälkeen tutkija pyrkii saamaan aineistoa lukemalla ajatuksen siitä, mihinkä teemoihin tai kategorioihin aineisto kannattaa ryhmitellä. Tutkimuksia ja kirjallisuutta lukemalla tutkija ymmärtää ilmiötä paremmin ja onnistuu mahdollisesti paremmin aineiston ryhmittämisessä ja analysoimisessa. Aineiston analyysin tarkoituksena on kuvata, tulkita ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ja tehdä siitä johtopäätöksiä niin, että lukija ymmärtää tutkimuksen kokonaisuuden ja pystyy arvioimaan sen luotettavuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 137; Puusa & Juuti 2020.)

Laadullisissa tutkimuksissa voidaan käyttää sisällönanalyysia analysointimenetelmänä. Useat erilaiset laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällön analyysiin. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi alkaa haastattelujen kuuntelemisella ja auki kirjoittamisella, eli litteroinnilla. Auki kirjoitettujen haastatteluiden sisältöihin perehdytään huolellisesti yksittäisinä tapauksina sekä kokonaisuutena. Aineistosta etsitään pelkistettyjä ilmauksia sekä sisällöllisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Pelkistetyt ilmaukset, yhtäläisyydet ja eroavaisuudet muodostavat alaluokkia ja lopulta yläluokkia, joita yhdistämällä on tarkoitus muodostaa kokoava käsite. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138–142; Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.) Aineiston purkamiseen on syytä alkaa pian haastattelun jälkeen, sillä silloin haastattelu on tuore, se inspiroi tutkijaa ja tutkijalla on mahdollisuus esittää vielä mahdollisia täydentäviä kysymyksiä haastateltavalta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135).

Jaoin aluksi aineiston karkeasti seitsemään ryhmään, eli teemaan, jotka nousivat haastatteluista: itsenäistymisharjoittelun aloittaminen, itsenäistymisharjoittelu, rajapinta (sijaishuollon ja oman asunnon välillä) ja muuttaminen, omassa asunnossa eläminen, positiiviset kokemukset ja haasteet, jälkihuolto sekä kehitysideoita ja muut asiat. Lopulta yhdistin ryhmiä niin, että suurin osa positiivisten kokemusten ja haasteiden ryhmästä linkittyi elämänhallinta otsikon alle. Jaoin elämänhallinnan vielä sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Itsenäistymisharjoittelun aloitus, itsenäistymisharjoittelu ja osittain välivaihe ja muuttaminen linkittyivät yleisotsikon itsenäistymisharjoittelu sijaishuollossa alle. Rajapinnalla eläminen ja muuttaminen sekä omassa asunnossa eläminen suhteessa edelliseen itsenäistymisharjoittelu sijaishuollossa ryhmään muodosti yläluokan itsenäistymisharjoittelun vaikutukset itsenäisessä elämässä. Kehitysideoita pidin edelleen omana ryhmänä, mutta otin siihen mukaan jälkihuollosta nousseita aiheita, jolloin se muotoutui malliin itsenäistymisharjoittelun kehittäminen. Yksilöhaastattelut perustuivat kokemuksiin ja ryhmähaastattelut perustuivat olettamuksiin. Tein jo haastatteluvaiheessa analyysia ja pyrin tuomaan yksilöhaastatteluiden sisältöjä ryhmähaastatteluihin mukaan, jolloin ryhmähaastattelut joutuivat pohtimaan omien ajatustensa ja entisten sijaishuoltonuorten mahdollisia kontrasteja. Kuvassa 3 on havainnollistava esimerkki suorittamastani aineiston analyysista

Kuva 3. Aineiston analyysin eteneminen

Aineiston luokittelu on tärkeä osa analyysia, sillä se luo pohjan myöhemmin tapahtuvalle tulkinnalle. Luokittelussa tutkittavaa ilmiötä jäsennetään vertailemalla aineiston eri osuuksia toisiinsa. Luokittelu ei ole analyysin lopullinen tavoite, vaan välivaihe analyysin rakentamisessa. Luokiteltuja aiheita vertaillaan ja yhdistetään sen mukaan, miten eri luokiteltujen aiheiden väliltä löytyy samankaltaisuuksia ja toisaalta eroavaisuuksia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147–149.)

Sisällön analyysi etenee niin, että tutkija tutustuu aineistoon useita kertoja ja ottaa havaintoja muistiin. Tutkija pelkistää runsaan aineiston ja teemoittelee

aineistossa esiintyviä teemoja ja tulkitsee niiden suhdetta toisiinsa. Tarkoituksena on saada aikaan yläkategorioita ja tulkinta aineistosta suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Analysoinnin jälkeen on tärkeää tulkita tuloksia, sillä pelkkä analysointi ei tee työstä tutkimusta. (Puusa & Juuti 2020.) Aineisto vauhdittaa tutkijan ajatusta, ei latista tai rajoita sitä. Aineiston avulla tutkija voi todentaa epäilyksensä oikeiksi, mutta myös löytää uusia näkökulmia, sillä haastateltavat tuottavat vapaasti käsityksiään tutkittavasta aiheesta (Eskola 2018) Laadullisen tutkimuksen analyysissä tutkija tavoittelee onnistuneita tulkintoja aineistosta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 151).

Teemoittelu on luonnollinen analysointitapa teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. Teemat löytyvät yleensä kaikista haastatteluista, vaikka niiden pituus ja muoto voivat vaihdella merkittävästi. Aineisto järjestellään litteroinnin jälkeen teemoittain. Teemat voivat muistuttaa teemahaastattelurunkoa tai sitten poiketa siitä merkittävästikin, sillä käsiteltävät aiheet eivät välttämättä mene tutkijan ajattelemassa järjestyksessä ja aineistosta voi löytyä uusia teemoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimusongelmaa valaisevista teemoista pyritään nostamaan esiin mielenkiintoisia sitaatteja, joita tutkija tulkitsee (Eskola 2018). Tutkimusraportissa esitetään teemoja käsiteltäessä sitaatteja tutkimusaineistosta, joilla havainnollistetaan esimerkkejä ja todistetaan analyysin pohjaa teemojen muodostamiselle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Itsenäistymisharjoittelu sijaishuollossa

Entisten sijaishuoltonuorten ajatukset itsenäistymisharjoittelun aloittamisesta olivat pääasiassa positiivisia. Monella haastatelluista nuorista ei ollut koulun kotitaloustuntien lisäksi juurikaan kokemusta ruoanlaitosta tai kodinhoidosta ja he olivat tyytyväisiä, että näitä asioita opeteltiin konkreettisesti ennen omilleen muuttamista. Neljä haastateltavaa kertoi, että ei ollut tehnyt itsenäisesti ruokaostoksia ja miettinyt tavoitteellisesti rahankäyttöä ennen itsenäistymisharjoittelun alkua. Myös viralliset asioinnit olivat useimmille haastatelluista haastavia. Myllykoski ym. (2004, 63–64) toteaaakin, että asioinnin harjoittelu kodin

ulkopuolella voi olla aluksi vaativaa, sillä useimpien nuorten huoltajat ovat hoitaneet asioita nuoren puolesta (Myllykoski ym. 2004, 63–64). Sijaishuollossa huoltajan asemassa on sosiaalityö ja käytännössä huoltajan tehtävää toteuttaa nuorten ohjaajat.

Vaikeina asioina itsenäistymisharjoittelun aloituksesta entiset sijaishuoltonuoret nostivat esille rahankäytön, virallisten asioiden hoitamisen hankaluudet ja ylipäätään jännityksen uusien asioiden hoitamisen suhteen. Toisaalta nuoret olivat odottaneet työskentelyn olevan paljon rennompaa ja että heistä ei pidettäisi niin paljon enää huolta.

”Hankalinta oli, kun piti aina vähän miettiä, että mitä ostaa, hah! Ei voinu ihan kaikkea ostaa mitä halus, kun oli tietty budjetti, mikä oli jatkon kannalta ehkä hyväkin, kun ei oppinu liian hyvälle. Mietittiin ennakkoon, että mitä ruokaa tekee, tehtiin yhdessä kauppaliistoja ja tehtiin yhdessä sitä ruokaakin toisinaan. Sitte harjoteltiin jotain Kelajuttuja. Sitä eli periaatteessa omillaan, vaikka elikin tällaisessa ympäristössä. Se tuki oli kuitenkin läsnä tarvittaessa.” Mies 24 vuotta.

”Rahankäyttö nyt oli aika vaikeeta, mutta muuten meni hyvin. Tuntu, että silloin harjotellessa se raha vaan hävis kun tuhka tuulee, sitä ei enää ollukkaa. Mä ostin jotakii semmosia... En mitään konkreettista tai isoo, mutta aina semmosta pientä turhaa ja rahat meni niihin ostoksiin.” Nainen 19 vuotta.

Nykyiset sijaishuoltonuoret ajattelivat tarvitsevansa tukea ennen itsenäistä elämää ensisijaisesti rahan käyttöön. Nykyiset sijaishuoltonuoret ovat tottuneet elämään niin, että he kuluttavat lähes kaikki saamansa rahat saman tien ja osa kertoi ottavansa myös velkaa. Nuoret tiedostivat, että ”kädestä suuhun” ja velaksi eläminen eivät voi olla kestäviä toimintatapoja tulevaisuudessa. Osa nuorista oli jo aloittanut itsenäistymisharjoittelun joko omasta huoneestaan käsin tai itsenäistymisasunnossa ja pystyivät vähän kertomaan tuntemuksiaan harjoittelun alusta. Nuoret olivat pääasiassa innoissaan harjoittelusta, vaikka välillä se tuntui raskaaltakin.

”Itsenäistyminen jännittää todella paljon, kun meillä kotona minä en tehnyt ruokaa tai hoitanu asioita, nii ne on kaikki aika uusia juttuja. Alussa oli varmaan kriisi, koska on suhteellisen uutta asiaa. Sitten kun alkaa tottua, nii kai se alkaa pikku hiljaa mennä parempaan suuntaan. Omaan rutiiniin saanti tulee olemaan vaikeeta mulle, koska ei oo paljoo voimia mielialojen takia.” Mies 17 vuotta

”Helppoo oli alottaa, kun alotettiin sijaishuoltopaikassa, ensin opeteltiin kädestä pitäen. Se kun alotettiin ruoanteko, nii aluks tuntu että miten kukaan jaksaa koulun tai työn jälkeen vielä tehdä ruokaa, mutta kyllä se siitä.” Nainen 17 vuotta

Yksi entinen sijaishuoltonuori kertoi, että hän mokaili päihteiden kanssa itsenäistymisharjoittelun aikana, teki joskus vääriä valintoja ja oli toisinaan myös ohjaajille ilkeä, mitä hän katu. Vilkkö-Riihelä (2001, 248) sanookin, että nuoruuden keskivaiheeseen kuuluu, että irtaantumisen lisäksi nuori rikkoo hänelle asetettuja rajoja. Kun nuori tekee asioita oman päänsä mukaan, nuoren tulee tehtyä välillä vääriäkin ratkaisuja oman mielipidemailman rakentuessa. (Vilkkö-Riihelä 2001, 248.) Nuoruuskäisen aivot ovat aivotutkimuksissa osoittautuneet keskeneräisiksi informaatiota käsitteleviltä osilta ja tästä syystä nuorelta ei voi vaatia kykyä ymmärtää valintojen seurauksia. Nuori toivoo saavansa enemmän vapauksia, mutta aikuisen tulee asettaa nuorelle rajat ja pysyttyä perustelemaan ne. (Sinkkonen 2010, 85.)

Itsenäistymisharjoittelussa annetaan tiettyjä vapauksia, mutta myös velvollisuuksia muihin sijaishuoltonuoriin nähden. Haastateltavat kokivat, että itsenäistymisharjoittelun myötä he todella saivat enemmän vapautta muihin sijaishuoltopaikassa olleisiin nuoriin nähden erilaisten sääntöjen ja aikataulujen myötä. Itsenäistymisharjoittelun aloittamisesta ja vastuun lisääntymisen myötä nuorille tuli konkreettisesti tunne, että he ovat lähempänä muuttoa omaan asuntoon ja pääsevät näyttämään itselleen ja muille että he pärjäävät. Kuitenkin lähellä ollut tuki koettiin turvalliseksi.

”Oli enemmän vapautta. Tai silleen, että sai tehdä vähän silleen miten ite halus asiat. Ei ollu nii tarkkaa... Tai ei ollu aikataulua sillä tavalla miten asiat hoitaa, kunhan hoitaa.” Nainen 18 vuotta.

”Varmaan siihen aikaan oli tärkeintä, että säännöt muuttuu nykyisestä. Ehkä sitä ootti eniten, hahhah! Varmaan myöskin sitä, että on lähempänä sitä, että pääsee sitten muutamaan omaan asuntoon ja pääsee näyttämään sitä, että mitenkä sitten pärjää.” Mies 24 vuotta.”

Myös nykyisillä sijaishuoltonuorilla oli samanlaisia ajatuksia tulevasta itsenäistymisharjoittelun aloituksesta. Nuorimpia haastateltavia kiinnosti ensisijaisesti

muuttuvat oikeudet muihin sijaishuoltonuoriin nähden. Vanhimpia haastateltavia kiinnosti ajatus omasta rauhasta ja aikuistumisen opettelusta.

5.2 Itsenäistymisharjoittelun vaikutukset omaan asuntoon muuttaessa

Omaan asuntoon muuttaminen koettiin jännittävänä, mutta toisaalta odotetuna tapahtumana nuorten elämässä. Osa haastatelluista koki muuton sujuneen hyvin vapauden ja vastuun yhteensovittamisen näkökulmasta, sillä itsenäistymisharjoittelu oli antanut tietyn rutiinin omillaan asumiselle. Yksi haastatelluista kertoi vuokranantajan tulleen käymään ja kehunut asioiden sujuvuudesta. Kaksi haastatelluista kertoi, että itsenäistymisharjoittelu auttoi ja kasvatti heitä ja lisäsi uskoa itseensä. Yksi haastateltaja kertoi, ettei hän ilman harjoittelua olisi voinut muuttaa omaan asuntoon, sillä hän koki, ettei hänellä olisi ollut valmiuksia pärjätä itseksensä.

”Itsenäistymisharjoittelusta oli kyllä hyötyä! En minä varmaan ilman sitä olis pystynytkään asumaan omillani. Tavallaan oli jo semmonen etappi takana, jossa pysty valmistautumaan omilleen muuttoon ja sitten muutti uutta kohti, kun oli aika.” Nainen 26 vuotta.

”Kyllä se kun olin niin ku harjoittelemassa eka, niin kyllä se niin ku autto ja kasvatti siihen, että pystyy asumaan omillaan. Kyllähän se muuttaminen omaan asuntoon jännitti, mutta kyllä mä uskoin itteeni, että mä selviän” Nainen 19 vuotta.

Entiset sijaishuoltonuoret kokivat, että heillä oli helpompi siirtyä itsenäiseen elämään ja aikuisuuteen, koska heille ei tullut niin paljon käsiteltäviä asioita kerrallaan. Tämä johtui siitä, että ohjaajat olivat heidän tukena ja nuoret saivat harjoitella itsenäistymistaitoja rauhassa.

”Jollekinhan se voi olla tosi iso asia, just omille muuttaminen, nii vähän pehmeempi laskeutuminen niin sanotusti, jos käy tuon läpi tuetusti. Ei tuu nii paljoo käsiteltävää sitten samantien kun muuttaa, kun on jo kokemusta alla.” Mies 24 vuotta

”Mun mielestä se on viisasta, tai silleen järkevää [sijaishuoltopaikalta], että on semmonen asunto missä harjotella. Ehkä voi vähän löysätä otetta, kun näkee, että se homma alkaa toimimaan. Mutta muuten se on kaikinpuolin nuorten näkökulmasta hyvä ja kehittävä asia. Mulla on aikuisia kavereita, jotka tarviis tai olis tarvinnu

tuommosen harjottelun, tarviisivat edelleen, hah!” Nainen 18 vuotta

Känkäsen (2009, 239) mukaan turvattomissa olosuhteissa olleiden nuorten kehitykselliset kriisit ovat saattaneet jäädä hyvin vähäiseksi ja tästä syystä sijaishuollossa olevien nuorten olisi tärkeää valmistautua hyvissä ajoin tuleviin kehitysvaiheisiin, kuten itsenäistymiseen.

Osalle haastatelluista muuttaminen omaan asuntoon ei sujunut toiveiden mukaisesti, sillä varsinkin rahankäytön suhteen oli useammallakin vaikeuksia ja heillä tuli yli varojen elämistä aluksi.

”Ei se rahankäyttö nyt vieläkään kai hirmu hyvin mee, tai niin ku... Emmä sitä rahaa osaa vieläkään hyvin käyttää, mutta koko ajan paremmin ja kai se tästä paranee yhä pikku hiljaa. On mulla aina ruokaa kaapeissa, vaikka rahat loppuskin.” Nainen 19 vuotta.

Yksittäisinä kommentteina esiin tuli, että nuori ei välttämättä jaksanut pitää asuntoa aina siistinä, nuorella oli joskus vaikeuksia luottaa omaan tekemiseen ja ruoanlaitto oli melko yksipuoleista. Suurimmaksi vaikeudeksi entiset ja nykyiset sijaishuoltonuoret nostivat päihteidenkäytön itsenäistymisen aikoihin. Kaikki haastateltavat kertoivat, että täysi-ikäisyyden jälkeen päihteitä, pääasiassa alkoholia, tuli käytettyä paljon. Kahdella haastateltavista oli edelleen runsasta alkoholin käyttöä, muilla käyttö vähentynyt merkittävästi. Nykyiset sijaishuoltonuoret kertoivat jännittävänsä sitä, että malttavatko he pitää päihteiden käytön kurissa.

”Alkoholihan se silloin oli. Ehkä kun silloin nuorena muut kokeili ja ite kun oli vähän tarkassa valvonnassa, nii ei hirveesti tullu käytettyä kun sen parit kerrat salaa. Nii tuota ehkä siitä sitte ku pääs 18-kesäseks, nii tuota tulihan sitä otettua oma osuutensa silloin. Mies 23 vuotta

”Tällä hetkellä valmiudet asua yksin ei välttämättä olis hirmu hyvät, kun on paljon omia asioita päällä. Hankalinta minulla olis varmasti, kun olis liikaa vapautta ja varmaan tulis sitte niitä päihteitä käytettyä. Vaikka ei haluais, nii tulis semmonen vapauden paine, että nyt tee jotain, tee jotain kun vihdoin voit, tee jotain. Ja sitte asioita tapahtuis ja kaikki menis taas ihan päin persettä.” Mies 16 vuotta.

Yksi haastateltava kertoi, että omaan asuntoon muuton ja täysi-ikäistymisen jälkeen elämä meni päihteiden kanssa risaiseksi, minkä takia hän jätti paljon sovittuja asioita ja tapaamisia tekemättä, teki tyhmiä ostopäätöksiä päihtyneenä ja sai lopulta hädän asunnostaan. Asunnottomaksi joutumiselle suurempi riski muihin nuoriin nähden on lastensuojelun jälkihuolto-ikäisillä, mielen-terveys- ja päihdekuntoutujilla sekä maahanmuuttajanuorilla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 17.)

Nykyisistä sijaishuolto-ikäisistä usea toi esille, että heitä jopa vähän pelottaa, kuinka heille käy sitten, kun he asuvat yksin omassa asunnossaan. Pelon syyt olivat erilaisia, osa pelkäsi päihteiden ja rahan käytön ongelmia, osa yksinäisyyttä ja osaamattomuutta.

”Olis varmaan hankala aluksi asua yksin, kun ei osais vaan olla. Yksin jossain neljän seinän sisällä.” Mies 17 vuotta

”Onhan se ajatus omaan asuntoon muuttamisesta ihan vitun jännittävää ja pelottavaa. Kaikki aina puhuu siitä, että sitte on vapaus tehdä ihan mitä vaan, mutta se on vähän ristiriitainen, että onko se loppuunsa niin hauskaa, kun on myös täys vastuu itestään. Joutuu just laskut maksamaan ja jos et maksa, nii menettää luottotiedot ja aikuisena ei sitte omista kun omat paskaset boxerit.” Mies 16 vuotta

Kullberg-Piilola (2005, 171) sanoo, että itsenäistymiseen voi liittyä paljon myös ristiriitaisia tunteita. Itsestä vastuussa oleminen ja omillaan pärjääminen voivat olla nuoresta pelottavia ajatuksia ja lapsuuden loppuminen voi herättää jopa surun tunteita. Toisaalta nuorille tuottaa iloa saavutettu itsemääräämisoikeus ja vapaus. (Kullberg-Piilola 2005, 171.)

5.3 Nuoren elämänhallinta itsenäisessä elämässä

5.3.1 Sisäinen elämänhallinta

Kaikki haastateltavat kokivat, että he pystyvät vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun ainakin jollakin tasolla. Haastateltavat kuvasivat, että nykyisin elämänhallinta on paremmalla tasolla nyt, kuin omilleen muuttaessa, sillä elämä on enemmän tasapainossa ja asumisen ja elämisen suhteen ei tule enää niin

paljon uusia asioita eteen. Vaikka osalla haastateltavista on ollut merkittäviäkin vaikeuksia elämässä, ovat he kuitenkin positiivisia tulevaisuuden suhteen.

”Oman mielenterveyden ja jaksamisen kanssa on ollu ongelmii, nii ehkä ei oo jaksanu tehdä asioita silleen kun tarviis, nii se on ollu aika silleen surullista. Oon mä hengissä selvinny ja musta on tullu ainakii paljon vahvempi kaikkien juttujen ja kokemusten kanssa”
Nainen 19 vuotta

”Sillon kun muutin omilleni, nii sillon minulla oli aika huono itsetunto. Omasta mielestä oli tosi vaikee luottaa omiin tekemisiin, vaikka niitä juttuja oli harjoteltu. Ja toki muutenkii varmaan oli huono itsetunto, kuin vaan itsenäistymisen suhteen. Kävin jossain vaiheessa Tyttöjen talollakin jossain ryhmässä, missä niin ku pyrittiin parantamaan itseluottamusta. Kyllä se siitä rupes sitte parnemaan, pikku hiljaa, kun rupes vaan tekemään niitä kotijuttuja ja muita. Ehkä en ollu sillon sijoitusaikaan vielä valmis ottamaan kaikkee vastaan...” Nainen 26 vuotta.

Elämänhallinta voidaan nähdä myös ihmisen ominaisuutena, kuten tilanteiden hallintana ja niistä selviytymisenä. Elämä ei ole mutkatonta, mutta Anttilan ym. (2009, 10.) mukaan vaikeuksien käsittely ja ongelmien kanssa eläminen ovat elämänhallintaa.

Sisäisellä elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kykyä sopeutua ja selviytyä vaikeistakin elämäntilanteista ja kykyä pystyä ajattelemaan positiivisesti esimerkiksi yllättävän tai järkyttävän elämäntilanteen aikana tai sen jälkeen. Positiivisten asioiden löytäminen vaikeillakin hetkillä täydentää yksilön voimavaroja. (Aaltonen ym. 2007, 185–186; Anttila ym. 2009, 10; Folkman & Moskowitz 2004, 766.)

Entiset ja nykyiset sijaishuoltonuoret kertoivat yksilö- ja ryhmähaastattelussa melko suoraankin elämänsä eri kipukohdista ja niiden vaikutuksesta hyvän elämän kokemukseensa. Entiset sijaishuoltonuoret ja pääasiassa myös nykyiset sijaishuoltonuoret kokivat, että heillä on ollut jossakin vaiheessa vaihe, jossa he ovat kokeneet elämän olleen huonoa. Haastateltavat kertoivat kokeneensa muun muassa lapsuudessa väkivaltaa, henkistä väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Lisäksi haastateltavien oma ja vanhempien päihteiden käyttö ja ystävien menettäminen esimerkiksi usean muuttamisen tai jopa ystävien kuolemien kautta vaikuttivat huonon elämän kokemukseen. Kuitenkin suurin osa

haastateltavista kertoi, että tällä hetkellä heillä on asiat hyvin tai menossa parempaan suuntaan ja kokevat heillä olevansa hyvä elämä.

”On se elämä ollu niin hyvä kun se on voinu olla, että oon minä jälkeinpäin miettiny, että se että olin [sijaishuoltopaikassa] sen nelisen vuotta, nii oli se parempi siellä olla ku kotona. Ehkä se oli siinä auttamassa sitte oikeeseen suuntaan. Sitä oon ainakii hyvänä asiana pitäny, että siellä tuli oltua, vaikkei se aina silloin tunnu hyvälle. Oon myös miettiny, että oma lapsuus ja nuoruus on ollu vähän... Aika paljonkii erilainen, kuin joillain muilla. Ei nyt silleen... Silloin lapsuudessa ja nuoruudessa oma mielenterveys kyllä järkky, mutta ei oo silloin vähän vanhempana tai nytte ollu mitään haasteita sen suhteen”. Mies 24 vuotta

Haastateltavat entiset sijaishuoltonuoret kokivat onnistumisen kokemuksia elämässä muun muassa siitä, että ovat pärjänneet aikuisten maailmassa, koulu- ja työelämässä, sosiaalisissa suhteissa, kodinhoidossa, onnistuneet vaikeiden asioiden selvittämisessä ja pystyneet pitämään mielenterveyden kunnossa. Osa haastateltavista koki voimaantuneensa, kun heidän elämänsä on tällä hetkellä tasapainossa.

”Ehkä ylipäättään semmoset on onnistumisen kokemuksia, että saa ite niin ku hoidettua asiat. Tai silleen, että just tämmöset vaikeemmat Kela-jutut, nii se on kiva sitte, että saa ne ite hoidettua.” Nainen 19 vuotta

”Se varmaan itestään pitää lähtee semmonen, että nyt menee hyvin ja mennään eikä meinata. Sää niin ku ite päätät, että meneekö sulla hyvin vai antaako elämän vaa viedä. Toki kaikki ei oo aina niin musta-valkosta. Mutta esim. kaikki mitä tässä itsenäistymisharjoittelussa on, nii antaahan se taitoja ja jollekin toivoa tulevasta. Mutta tärkein on kuitenkin se, että sun pitää ite päättää se, että nyt menee hyvin. Se vaan pitää löytää jostain se halu ja toivo.” Mies 16 vuotta

Toisaalta haastateltaville epäonnistumisen kokemuksia elämässä tuottivat työttömyys, ajoittainen yksinäisyys, osaamattomuus, jaksamattomuus asioiden hoidon suhteen ja liiallinen päihteiden käyttö.

”Aluks hullaantu siihen vapauteen. Et meni tota aika risaseks silleen omalla tavallaan. Mutta tota kyl mä niin ku alussa jaksoin hoiata mun asioita ihan hyvin, yritin olla vastuullinen, mutta nyt tota oon vähän väsyny siihen. En mä antanu itelleni lupaa tapahtua näin. Ja tavalaan silloin kun täytti 18, nii vasta siinä vaiheessa tuli semmonen, että a-haa, nyt mä voin käyttääkkii näitä vapauksia.

Et en mä antanu itelleni lupaa, mutta mä tiedostin, että mitä tapahtuu, jos mä käytän päihteitä. Nyt pitää vaan keräillä sitten itseään kasaan.” Nainen 18 vuotta

Haastatteluaineistosta nousi myös esille, että sosiaalisten suhteiden vähäisyys tuotti osalle haastateltavista vaikeuksia. Sosiaalisten suhteiden ja tuen puuttuminen koettiin jopa epäonnistumiseksi.

5.3.2 Ulkoinen elämänhallinta

Viidestä haastateltavasta kaikki olivat toisiinsa nähden hieman erilaisessa tilanteessa elämässä. Yhdellä on vakiotyö, yksi on oppisopimusopiskelija, yksi on työtön, yksi on opiskelija ja yksi on keskeyttänyt koulun. Tämän takia ulkoisen elämänhallinnan tunteet olivat hieman erilaisia eri haastateltavilla.

Ulkoinen elämänhallinta on liitoksissa elämän perusasioihin, kuten työhön, asumiseen, perheeseen ja toimeentuloon. Ulkoista elämänhallintaa ylläpidetään tukemalla elämän ulkoisia puitteita esimerkiksi turvaamalla toimeentuloa. (Aaltonen ym. 2007, 185; Anttila ym. 2009, 10.)

Neljä haastateltavista koki, että opiskelu tai työ vakiinnuttaa elämän rytmiä ja hallintaa, sillä päivissä on tietty rutiini. Jos työn tai opiskelun suhteen on epävarmuustekijöitä, se saattaa aiheuttaa ainakin jonkin asteista elämänhallinnan menetyksen tunnetta. Myös iänkarttuminen koettiin vakaannuttavana elementtinä

”Ei ollu valmistumisen jälkeen mitään töitä, nii ei ollu oikein mitään rytmiä ja saatto nukkua miten sattuu ja heräillä miten sattuu, nii se elämä oli vähän levällään. Sillon ku olin töissä, nii se rytmi on paljon tasasempaa” Nainen 26 vuotta.

”Sillon nuorempana rahat poltteli ja niitä tuli käytettyä melko huoltomastikin esim. alkoholiin, vaatteisiin ja tämmösiin rahapeleihin, kuten vaikka keilaukseen tai biljardiin. Saatto myös tarjota kaverille ja olla vaa, että katellaan joskus sitä takasin maksua. Nyt kun tili tulee, nii se saa jäädä istumaan tilille.” Mies 24 vuotta.

Entisten sijaishuoltonuoret nostivat tavoiteltaviksi asioiksi viettää hyvä ja tasa-painoinen elämä, hankkia oma talo ja perhe, pitää huolta fyysisestä ja henki-

sestä terveydestä sekä jatkaa opiskelua / hakea jatko-opiskeluihin. Tulevaisuus ei sinänsä huolestuttanut haastateltavia, mutta osalle se herätti kuitenkin jonkinlaisia kysymysmerkkejä.

”Oon aika hukassa tulevaisuuden suhteen. Jotain jatko-opiskelua mä haluaisin tehdä, mutta niin... Katotaan mitä tulevaisuus tuo tullessaan” Nainen 19 vuotta.

Tavoitteiden asettaminen, työn tekeminen tavoitteiden eteen ja asioille omistautuminen osoittavat vahvaa elämänhallinnan kykyä (Keltikangas-Järvinen 2008, 255; Aaltonen ym. 2007, 185).

Nuoret kokivat positiivisiksi ulkoisen elämänhallinnan tekijöiksi sen, että he ovat saaneet luottamusta töissä / opiskelussa. Myös ystäväpiirin vaihtuminen oman ajan arvostaminen on koettu tasapainoisen elämän kannalta hyväksi. Negatiivisena vaikutuksena nähtiin sellaiset ihmiset, jotka pyrkivät esimerkiksi hyötymään rahallisesti.

5.4 Itsenäistymisharjoittelun kehittäminen

Entiset sijaishuoltonuoret antoivat haastattelun ohessa myös kehitysideoita itsenäistymisharjoittelun parantamiseksi. Osa kehitysideoista on poimittu keskusteltaessa muusta aiheesta ja osa vastauksista on tullut, kun haastateltavilta on kysytty asiasta. Kolme haastateltavaa toi esille, että nuorten tulisi hyvässä ajoin ennen muuttoa tehdä kaikki asiat itse ja heidän tulisi antaa tehdä myöskin turvallisesti virheitä. Nuorta tuettaisiin tietyn itsenäistymisharjoittelujakson jälkeen ymmärtämään itse, mitä ja milloin hänen kuuluu tehdä itsensä eteen.

”Velvotettais tekemään kaikki ite hyvin pitkälti, koska ite joutuu tekemään kuitenkin sitten pois muuttamisen jälkeen. Ohjaajat tietäisi, mitä kuuluisi tehdä ja olis silleen kartalla asioista, mutta nuori tekis ite ja sitä kautta tulisi rytmi ja ymmärrys, milloin pitää siivota, käydä kaupassa, hoitaa laskut ja niin edelleen.” Mies 24 vuotta.

Nuori saattaa asettaa itselleen liiankin kovat tavoitteet voimavaroihinsa nähden. Toisaalta jos tavoitteet ovat liian matalat, se saattaa aiheuttaa nuoressa turhautumista. Tavoitteita onkin hyvä suunnitella yhdessä aikuisen kanssa.

(Kronqvist & Pulkkinen 2007, 176.) Tavoitteet antavat suunnan tulevaisuudelle ja käsityksen keinoista niiden saavuttamiseksi. Hyvään elämään ja itsenäistymiseen liittyviä asioita on hyödyllistä käydä nuoren kanssa läpi ja kartoittaa nuoren vahvuudet ja heikkoudet, jotta tavoitteet tukisivat mahdollisimman hyvää itsenäistymistä. Tärkeintä on, että nuorella on motivaatiota ja aloitekykyä huolehtimaan asioistaan. (Myllykoski ym. 2004, 52–54.)

Raha-asioiden hallinnan vaikeus nousi kaikkien haastateltavien keskusteluissa esille useampaan kertaan ja vaikka itsenäistymisharjoittelu on tavoitteellista työskentelyä, niin entiset sijaishuoltonuoret painottivat vielä tarkemman, konkreettisemmän ja tavoitteellisemmän harjoittelun puolesta raha-asioiden osalta.

”Mun mielestä silleen siinä [itsenäistymisharjoittelussa] ei ollu mitään kehitettävää... Paitsi se ehkä se rahankäytön harjoittelu... Musta tuntuu, että muut nuoret pitäis sitä sitten niin sanotusti ahistavana, jos liian tarkkaan katottais sitä rahankäyttöä, mutta mua se olis varmaan auttanu, jos olis vielä tarkemmin sitä rahankäytön harjoittelua ollu. Mutta muutoin siinä harjoittelussa oli niin ku kaikki.” Nainen 19 vuotta.

Haastatteluissa nousi esille myös päihteidenkäytön suuri riski omaan asuntoon muuttaessa. Niin entiset sijaishuoltonuoret kuin nykyisetkin sijaishuoltonuoret pitivät päihteidenkäyttöä erityisen hankalana ongelmakohtana. Riski päihteidenkäyttöön on ilmeinen, sillä sen ehkäisy on vaikeaa, koska nuori aikuinen tekee itse ratkaisun päihteiden käytöstään. Yksi haastateltava ehdotti kehityskohteeksi, että nuorten kanssa tulisi puhua siitä, että päihteiden käytön harjoittelu varsinkin alkuvaiheessa tulisi tapahtua turvallisessa ympäristössä turvallisten ihmisten seurassa, jolloin ehkäistäisiin vaaratilanteita. Haastateltavan mielestä tästä olisi syytä puhua sijaishuoltonuorten kanssa. Päihdepalvelussa olleet entiset sijaishuoltonuoret olivat lopettaneet päihdepalvelulla käynnit. Nykyiset sijaishuoltonuoret pitivät tärkeänä päihdepalvelun jatkamista myös täysi-ikäisenä, koska tiedostivat riskin päihteidenkäytössä.

”Kun täytän 18, nii olis hyvä, että siinä jatkuis vielä joku päihdekeskustelu. Tai ainakii ite aattelin jatkaa, ettei se päihteidenkäyttö lähtis käsistä.” Nainen 17 vuotta

Muina yksittäisinä kehityskohteina olivat nykyteknologian hyödyntäminen, esimerkiksi videopuheluiden muodossa, syy-seuraussuhteiden käyminen tiettyissä asioissa tarkemmin ja avunpyynnön kynnyksen madaltaminen. Yksi haastateltava oli kokenut rasittavana käydä itsenäistymisharjoittelun aikana joka päivä asunnolta sijaishuoltopaikassa. Haastateltava painotti, että alkuun totta kai kuuluukin käydä tiiviisti sijaishuoltopaikassa, mutta kun luottamus on vahva, keskusteluja voisi käydä tekniikkaa hyödyntäenkin. Toisen haastateltavan mielestä nuorten kanssa tulisi käydä konkreettisesti syy-seurausprosessiä läpi, esimerkiksi mitä tapahtuu, kun jättää laskun maksamatta, mitä siitä seuraa ja mihin se voi johtaa. Yksi haastateltava nosti esille sen, että omilleen muuttavan nuoren olisi ainakin joissain tilanteissa helpoin kysyä apua sijaishuoltopaikasta, varsinkin jos oma verkosto on ohut. Haastateltavan mielestä sijaishuoltopaikasta olisi hyvä pitää yhteyttä nuoreen, vaikkei jälkihuolto jatkuisikaan sitä kautta.

”Se että uskaltaa pyytää apua. Monesti tulee semmonen pärjäämisen pakko kun on omillaan, mutta on helpompi, että jos joku mietityttää, nii kysyy, vaikka sitte siltä entiseltä ohjaajalta. Ei jää ainakaan yksin murehtimaan. Sillä pystyis välttämään monen asian, kun kysyis apua ajoissa, kun jotkut asiat voi olla vaikee ite ratkaista.” Mies 24 vuotta.

Usea haastateltava nosti esille jälkihuollon asioita, vaikkei niitä haastattelussa kysytty, koska jälkihuolto oli monelle tällä hetkellä ajankohtainen asia. Yksi haastateltava piti jälkihuolto-oikeuden nostamista 25 vuoteen kaksiteräisenä miekkana, sillä tuki ja taloudellinen turva on taattu, mutta toisaalta passivoitaa se joitakin nuoria aikuisia, eikä heidän tule välttämättä rakennettua omaa elämää muiden tehdessä asioita puolesta. Toisaalta haastateltava sanoi, että pidempi jälkihuollon tuki on varmasti tarpeellista niille, joilla on oikeasti vaikeuksia. Kolme haastateltavista toivoi jälkihuollon toteutuvan sijaishuoltopaikasta jatkumona.

”Jos pystyis, nii samat ohjaajat jatkaisi myöskin sen sijoituksen jälkeen. Ainakin silleen, että olisi tekemisissä jollakin tasolla.” Nainen 26 vuotta

”Mulla oli muutaman kuukauden silleen, että mun luona kävi [sijaishuoltopaikasta] ohjaajia, mutta ehkä silleen, että se meni ja se on elämästä ohi. Tai silleen se sijaishuoltopaikka oli mun mielestä tosi hyvä kokemus mulle ja se kasvatti mua ja ne ihmiset tuli niin

ku tärkeeks, nii ehkä se, että sitten kun se loppu, nii ei ollu enää sitä osaa elämästä” Nainen 19 vuotta

Haastateltavat toivat esille, että jos jatkumo sijaishuoltopaikasta jälkihuoltoon ei ole mahdollista, niin ainakin kontakti sijaishuoltopaikan suunnalta jatkuisi omaan asuntoon muuton jälkeenkin, vaikka jälkihuoltoa toteuttaisi muu taho. Oman elämän tunteva ohjaaja koettiin haastatteluissa aluksi turvallisemmaksi kontaktiksi.

6 POHDINTA

6.1 Keskeiset tulokset ja niiden soveltaminen

Toukorinteen ohjaajat kehittivät alkuperäisen suunnitelman sijaishuoltoon nuorten itsenäistymisen etenemisestä. Tämän opinnäytetyön myötä nuoret aikuiset, entiset sijaishuoltoonnuoret, ovat tuoneet esille omia kokemuksiaan itsenäistymiseen liittyen. Lisäksi nykyiset sijaishuoltoonnuoret ovat kertoneet omia näkemyksiään itsenäistymisharjoittelun aloittamisesta ja kommentoineet entisten sijaishuoltoonnuorten ajatuksia itsenäistymisestä. Nuoria ja nuoria aikuisia on kuultu heidän elämässään merkittävässä asiassa ja koen, että jo tämä on itsessään onnistuminen. Tätä puoltavat myös Saastamoisen (2008, 63) ja Taskisen (2010, 11) näkemykset. Lapsen aktiivinen osallisuus ja mielipiteen kuuleminen ovat tärkeässä osassa lastensuojelua. Lasta täytyy kuulla ja lapsella on oikeus osallistua häntä koskevien asioiden päätöksentekoon. (Saastamoinen 2008, 63; Taskinen 2010, 11.) Uskon siihen, että tulosten ja tulosten soveltamisen avulla pystytään tukemaan paremmin tulevia sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria.

Keskeiset tulokset

Tutkimuksessa löydettiin kolme keskeistä havaintoa nuorten itsenäistymisharjoittelusta. Ensimmäisenä tutkimusongelmana oli selvittää, millainen kokemus nuorilla on sijaishuoltopaikassa toteutettavasta itsenäistymisharjoittelusta. Tulokset osoittavat, että kaikki yksilöhaastatellut nuoret ovat kokeneet hyötyvänsä itsenäistymisharjoittelusta ennen omaan asuntoon muuttoa, sillä nuor-

ten lähtötaso kodin ja kodin ulkopuolisten asioiden hoitamiseksi on ollut heikohko. Sijaishuollossa toteutettavalla itsenäistymisharjoittelulla on pystytty lisäämään nuorten konkreettisia itsenäistymistaitoja. Myös nykyiset sijaishuolto- nuoret, jotka ovat aloittaneet itsenäistymisharjoittelun, kokivat konkreettisten itsenäistymistaitojen oppimismahdollisuuksien edistäneen heidän taitojaan ja itseluottamustaan. Myllykosken ym. (2004, 77) ja Rannan (2012) mukaan arjen- ja elämänhallinnan myötä nuori kykenee ottamaan enemmän vastuuta elämästään. Kun itsenäistymistaidot lisääntyvät, nuorelle jää voimavaroja muualle jaettavaksi, esimerkiksi töihin tai opiskeluun. (Myllykoski ym. 2004, 77; Ranta 2012.)

Osa haastateltavista koki itsenäistymisharjoittelun aloituksen hieman ras- kaana, koska heillä oli elämässä menossa muitakin haastavia tilanteita. Haas- tateltavat kuitenkin kokivat harjoittelun alussa suurta iloa siitä, että he saivat erityisvapauksia muihin nuoriin nähden. Onkin nähtävissä, että varsinkin it- senäistymisharjoittelun alussa muihin nuoriin nähden erilaisten sääntöjen saa- minen ja sitä kautta viranomaisilta luottamuksen osoitus on nuorille merkittä- vää. Harjoittelun edetessä muihin nuoriin vertaaminen ei enää ollut oleellista, vaan harjoittelun sisältö, uusien tarvittavaksi koettujen asioiden oppiminen ja omaan elämään muuttamisen lähentyminen antoivat suurimman kipinän har- joittelulle. Onkin nähtävissä, että aluksi itsenäistymisharjoitteluun osallistumi- nen on enemmän ulkoisista motiiveista johtuvaa, mutta harjoittelun edetessä motiivit ovat enemmän sisäisiä. Tässä suhteessa voidaan arvioida, että har- joittelu on hyvässä tasapainossa vastuiden ja vapauksien suhteen.

Toisena tutkimusongelmana oli selvittää, että millainen merkitys sijaishuolto- paikassa tehdyllä itsenäistymisharjoittelulla on ollut nuoren itsenäistyttyä. It- senäistymisharjoittelun positiiviset vaikutukset heijastavat osan haastatelta- vien elämässä edelleenkin kyvykkyytenä hoitaa omaa kotia ja talousasioita, vaikka lähtökohdat olivat heikohkot. Rutiinit ja käytänteet ovat juurtuneet har- joittelusta ja tulosten perusteella voidaan todeta, että itsenäisen elämän taitoja on pystytty lisäämään sijaishuolto- nuorille ja ne ovat vaikuttaneet myös heidän myöhemmässä elämänvaiheessaan. Vaikeuksia kohdanneet nuoret kokivat, että heillä on ollut joissakin hetkissä huonon elämän kokemus, mutta kaikki haastatelluista nuorista olivat luottavaisia tulevaisuuden suhteen, mikä osoit-

taa vahvaa elämänhallintakykyä. Samaa mieltä ovat myös esimerkiksi Aaltonen ym. (2007, 185–186) ja Folkman & Moskowitz (2004, 766), sillä heidän mukaansa ihmisen kyky sopeutua ja selviytyä vaikeistakin elämäntilanteista ja kykyä pystyä ajattelemaan positiivisesti esimerkiksi yllättävän tai järkyttävän elämäntilanteen aikana tai sen jälkeen osoittaa vahvaa sisäistä elämänhallintaa. (Aaltonen ym. 2007, 185–186; Folkman & Moskowitz 2004, 766.) Tulosten perusteella voidaan todeta, että itsenäistymistaitojen hallinta ja sitä kautta itseluottamuksen saaminen antavat mahdollisuuden sille, että elämän perusasiat voivat olla hallinnassa ja silloin joidenkin haastavien asioiden käsittely on mahdollista, kun on asioita, joihin nojata. Jotkut haastateltavista kokivat edelleen pulmia rahankäytön kanssa, mutta he ovat pyrkineet opettelemaan rahankäyttöään paremmaksi.

Joillekin haastateltavista itsenäistymisharjoittelun positiiviset vaikutukset eivät ole näyttäytyneet niin suurella määrällä kuin toisille ja osalla haastatelluista on ollut suuriakin vaikeuksia itsenäisessä elämässä. Reinikainen (2009, 93) onkin sanonut, että tutkimuksiin perustuva näyttö osoittaa, ettei sijaishuoltonuorilla ole keskimäärin kovin hyvät tulevaisuudennäkymät. (Reinikainen 2009, 93.) Kolmas tutkimuskysymykseni oli, että mitkä ovat itsenäistymisprosessin riskitekijöitä ja millä tavalla niitä voisi välttää. Varsinaisessa itsenäistymisharjoittelussa sijaishuoltopaikassa ei nähty olevan suuria riskitekijöitä, vaan ehdottomasti suurin riskitekijä on omaan asuntoon muutettaessa. Osalla nuorista ei ole sosiaalista verkostoa, johon he voisivat nojata itsenäisessä elämässä vaikeuksien tullessa. Karttunen (2018, 49) mukaan sosiaalinen tuki, puhuminen ja tunteiden ilmaiseminen nähtiin merkityksellisinä elämänhallinnan kannalta. Nuoret pitävät toisia nuoria, positiivisia asioita ja muilta saatua arvostusta elämänhallintaa koossa pitävinä voimina. (Karttunen 2018, 49.) Onkin nähtävissä, että itsenäistymisharjoittelun opituilla taidoilla ei ole siinä kohtaa juurikaan merkitystä, jos esimerkiksi päihteet alkavat hallita elämää ja helposti lähestyttävää turvallista aikuista tai muuta sosiaalista verkostoa ei ole saatavilla. Päihteet olivatkin yksi eniten puhututtanut aihealue kokonaisuudessaan, sillä haastateltavat tiedostivat täysi-ikäistymisen myötä tulevan vapauden ja päihteidenkäytön yhdistämisen riskin. Haastateltavat kokivat, että aihetta on erityisen hankala ennaltaehkäistä.

Tulosten soveltaminen

Nuoret kokivat, että he ovat hyötyneet sijaishuoltopaikassa tehdystä itsenäistymisharjoittelusta. Kuitenkin nuoret toivat tutkimuksessa esille, että heidän mielestään heistä pidettiin edelleen liikaakin huolta ja tehtiin paljon asioita puolesta, mikä ei välttämättä oppimisen kannalta ole paras lopputulema. Sijaishuollossa huoltajan asema päätäntävällän osalta on sosiaalitoimi ja kasvatustyötä toteuttaa sijaishuoltopaikan ohjaajat. On mahdollista, että ohjaajat ovat usein pyrkineet tekemään työnsä mahdollisimman hyvin tekemällä asiat loppuun saakka ja nuoren puolesta tai muistutteleamalla nuorta asioiden hoidosta, vaikka se ei välttämättä ole aina paras ratkaisu oppimisen näkökulmasta. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että itsenäistyville nuorille tulisi antaa paljon enemmän vastuuta asioiden hoidossa ja mahdollisuus myös "turvalliseen epäonnistumiseen". Tämä vaatii sen, että ohjaaja on täysin tietoinen nuoren asioista, mutta tiettyyn rajaan saakka ei muistuttele nuorta asioiden hoidosta, vaan antaa nuorelle mahdollisuuden ymmärtää itse. Teoriapohjaa tälle tuloksen soveltamiselle antaa esimerkiksi Raitasen (2001, 102–103) tutkimus. Omillaan asumisen tuoma vastuu on suomalaisessa aikuistumisprosessissa isossa roolissa. Haastateltavien selviytymisen tahto oli vahva ja vaikeuksista huolimatta omat asiat tuli hoitaa itse. (Raitanen 2001, 102–103.)

Toisaalta haastateltavat kokivat hankaluuksia rahankäytön kanssa ja toivoivat tähän suurempaa tukea itsenäistymisharjoittelun aikana, mikä on hieman ristiriidassa siihen, että itsenäistyville nuorille tulisi antaa enemmän vastuuta. Rahankäytön vaikeudet sijaishuollossa näyttäytyivät osalle haastateltavista haastavina myös myöhemmin, joten tilanteeseen on tarve reagoida. Tutkimustulokset antavat hyviä kehitysmahdollisuuksia rahankäytönharjoittelun parantamiseksi. Tällaisia ovat konkreettiset rahankäyttöharjoitukset, budjetointi, rahankäytön tarkempi seuranta ja ohjaajan ja nuoren yhdessä tekemän rahankäytön osaamisen jatkuva arviointi. Varsinkin itsenäistymisharjoittelun alkuvaiheessa on oleellista juurruttaa nuorelle rutiini kestävän rahankäytön suhteen.

Itsenäistymisharjoittelun suurimpana riskitekijänä nähtiin se, että nuoren muuttaessa omilleen vapauden paine ja päihteidenkäyttö rikkovat harjoittelussa opetellut rutiinit ja voivat aiheuttaa merkittäviä haittoja. Valtakunnallisessa las-

tensuojelupäivissä 2020 pohdittiin myös sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten päihteiden käyttöä. Lastensuojelun kokemusasiantuntijana toimiva Maya Waitara (2020) pohti, pystyisikö kodinomaisena toimiva lastensuojelulaitos muuttamaan ulkoisen olemuksensa lisäksi myös joitakin käytänteitään kodinomaisemmaksi. Waitara nosti esimerkiksi sijaishuollossa olevan nuoren kännikokeilun, josta tulee ”jäätävät sanktiot” verrattuna lähes kaikkiin muihin samankäisiin nuoriin nähden. Tällaisia sanktioita ovat esimerkiksi liikkumisvapauden rajoitus, esineiden ja asioiden tarkistaminen ja haltuunotto sekä huoneen tutkiminen. Tämä voi aiheuttaa Waitaran mukaan sen, että kun tällainen hyvin rajatussa ympäristössä elänyt nuori täyttää 18 vuotta, niin päihteidenkäyttö voi olla äärimmäisen suurta ensimmäisten vuosien aikana, mikä taas voi johtaa pahimmillaan suuriin ongelmiin. (Waitara 2020.) Myös tämän tutkimuksen haastateltavat toivat saman ilmiön esille.

Waitaran mukaan kännikokeilu ei tietenkään voi olla sijaishuoltopaikassa luvallista, mutta reagointi siihen voisi olla sanktioiden sijaan enemmän ymmärrykseen, keskusteluun ja välittämiseen pohjautuvaa (Waitara 2020). Myös tässä tutkimuksessa nousi lähes sanasta sanaan ilmi, kuinka rajoitetussa ympäristössä kasvanut nuori 18 vuotta täytettyään käytti erityisen runsaasti päihteitä. Oma kokemukseni on, että vaikka nuorta rajoitetaan, niin nuoren kanssa on aina pyritty myös keskustelemaan laajasti syistä päihteidenkäytön taustalla. Joskus rajoitukset ovat välttämättömiä sijaishuoltonuorista puhuttaessa, mutta näkisin, että Waitaran nostamiin arvoihin, ymmärrykseen, keskusteluun ja välittämiseen, pohjautuva jatkotoimenpide tulisi olla ensisijainen seuraus ja rajoitustoimenpide olisi vain tarvittaessa oleva toimenpide. Kun nuorta halutaan ymmärtää, on mahdollista, että haitallinen käyttäytyminenkin vähenee. Tämä sama Waitaran nostama suhtautuminen pätee mielestäni myös itsenäistymisharjoitteluun. Mikäli nuorella tulee epäonnistumisia, tulee ohjaajan keskusteluiden aikana luoda kannustava ja oppimiselle mahdollisuuden antava ilmapiiri.

Opinnäytetyö osoitti, että itsenäistymistaidoilla on ollut apua nuorille myös tulevaisuudessa ja osa nuorista on pystynyt nojaamaan sen varaan myös siinä vaiheessa, kun nuorelle on tullut pulmia itsenäisessä elämässä. Uskon, että omaan itsenäiseen elämään muuttaessa nuoren henkistä taakkaa, vapauden

painetta ja epäonnistumisen pelkoa pystytään vähentämään jo etukäteen luomalla ymmärtävämpi ja epäonnistumiset hyväksyvämpi ilmapiiri, johon nuori pystyy henkisesti nojaamaan myös myöhemmin elämässään. Myös Myllykoski ym. (2004, 82) painottaa tuen merkitystä, sillä itsenäistyminen, vastuun otto ja uusien asioiden opiskelu voi tuntua nuoresta vaikealta ja pelottavalta. Usein hankaluudet helpottavat, kun nuorella on tukea ja itsetunto on kasvanut. Kun nuorella on ymmärtävä ja kannustava lähiverkosto, nuoren on helpompi olla oma itsensä ja toteuttaa itseään. Tällaisessa ympäristössä nuori motivoituu yrittämään vaikeitakin asioita. (Myllykoski ym. 2004, 82.)

Yksi haastateltava toi esille, että hänen mielestään sijaishuoltonuorille tulisi opettaa joissakin asioissa syy-seuraussuhdetta konkreettisemmin, esimerkiksi mitä tapahtuu, kun ei maksa laskuja. Perhetukikeskuksen sijaishuoltonuoret käyvät kokemusasiantuntijoiden pitämällä päihdevalistusluennoilla esimerkiksi päihdepalvelujen kautta. Uskon nuorten hyötyvän muunlaisistakin kokemusasiantuntijoista kuin päihteisiiin liittyvistä. Esimerkiksi kiusatuksi tullut, luottotiedot menettänyt ja asunnottomana ollut pystyisi konkreettisesti kertomaan omia kokemuksiaan aiheista, jotka ovat tai jotka voivat koskettaa myös sijaishuoltonuoria. Mielestäni yleisesti olisi hedelmällistä käyttää moniammatillista yhteistyötä ja näen tässä asiassa sille suuren mahdollisuuden. Ammattilaiset esimerkiksi Kelalta, ulosottovirastosta tai tuomioistuimesta ovat varmasti nähneet omalta osaltaan tilanteita, joita nuori voisi välttää. Kertomalla näistä tilanteista nuorille ja lisäämällä heidän tietoisuuttaan voitaisiin mahdollisesti ennaltaehkäistä sijaishuoltonuorten riskiä joutua ongelmiin. Miksei myöskin entisten sijaishuoltonuorten kokemusasiantuntijuutta Maya Waitaran tapaan voisi hyödyntää nykyisten sijaishuoltonuorten ennaltaehkäisevässä työskentelyssä.

Haastattelutulokset osoittavat, että nuoret toivoisivat sijaishuoltoajan ohjaajien (omaohjaajien) jatkavan heidän kanssaan työskentelyä jälkihuollossa sen jälkeen, kun nuoret ovat täyttäneet 18 vuotta. Kuopion kaupungille on perustettu vuonna 2020 jälkihuoltoyksikkö, jonka tarkoituksena on tarjota kattavimmin jälkihuoltoa sijaishuoltonuorille uuden lain mukaisesti 25 vuoteen saakka. 18 vuotta täyttänyt nuori saa itse päättää, että ottaako hän vastaan jälkihuoltoa. Sijaishuollon onnistuminen vaikuttaa paljon siihen, sitoutuuko nuori ottaamaan jälkihuollontukea vastaan. Nuorella saattaa olla halua sitoutua, muttei kykyä ottaa tukea vastaan. (Laaksonen 2004, 26.)

Tämän tutkimuksen ja aiemmin tuotetun tutkimusteorian pohjalta arvioin, että pitkään sijaishuoltolaitoksessa olleille nuorille jälkihuollon vastaanottaminen olisi matalammalla kynnyksellä tapahtuvaa, jos esimerkiksi työparista toinen olisi omaohjaaja sijaishuoltopaikasta ja toinen sijaishuollonyksiköstä. Tällöin tuttu ohjaaja olisi ikään kuin siltaamassa siirtymistä täysi-ikäisyyteen ja jälkihuollonpiiriin siihen asti, kunnes jälkihuollontyöntekijä tulisi nuorelle tutuksi. Itsenäistymisvaihetta voidaan pitää erityisen haavoittuvana hetkenä nuoren elämässä. Törrösen ja Munn-Giddingsin (2018, 148–149) mukaan nuoret korostivat sijaishuollon pysyvyyttä ja vakautta, mikä auttoi heitä emotionaalisessa kiintymyksessä ja sosiaalisessa vakaudessa. Emotionaalinen kiintymys ja sosiaalinen vakaus tuovat tunteen, etteivät he ole yksin maailmassa ja luovat pohjan sille, että nuori voi luottaa toisiin ihmisiin ja luoda uusia sosiaalisia suhteita. (Törrönen & Munn-Giddings 2018, 148–149.) Kaikilla nuorilla ei välttämättä ole läheisiä sukulaissuhteita. Sen takia on tärkeää, että nuori saisi siirtymävaiheessa olla yhteydessä henkilöön, johon hänellä on kiintymyssuhde, esimerkiksi laitoksen ohjaajaan. (Laaksonen 2004, 25, 43–44.) Sijaishuoltanuorelle merkittävin aikuinen on usein sijaishuoltopaikan omaohjaaja, sillä omaohjaaja on eniten läsnä nuoren asioissa (Sinkkonen 2010, 11). Tätä puoltaa myös Huotarin (2010, 93) tutkimuksen johtopäätös, jonka mukaan nuoret ovat vasta 20–21-vuotiaina itsenäistymässä, mutta eivät vielä itsenäisiä. Osalla nuorista itsenäistyminen on kesken ja he tarvitsevat viranomaistukea vielä jälkihuollon jälkeenkin. (Huotari 2010, 93.)

Yksi haastateltava nosti ajatuksen esille, että itsenäistymisharjoittelusta olisi hyötyä monelle hänen täysi-ikäiselle ystävälleenkin. Jäin pohtimaan, että voisiko aikuissosiaalityö järjestää nuorille aikuisille itsenäistymistaitojen kursseja itsenäistymisportaikkoa hyödyntäen. Monella muullakin nuorella aikuisella kuin sijaishuollossa olleilla on pulmia esimerkiksi rahankäytön, palveluiden, ruoanlaiton ja päivä- sekä ruokarytmin ja näistä johtuvan hyvinvoinnin kanssa. Mielestäni tällaiselle työskentelylle ja toiminnan kehittämislle tarvetta.

6.2 Tulosten luotettavuus ja jatkotoimenpiteet

Haastateltavien valinnan perusteena oli se, että he olivat hyviä kokemusasiantuntijoita itsenäistymisestä ja sijaishuollosta. Pyrin valitsemaan mahdollisimman homogeenisen joukon eri-ikäisiä nuoria aikuisia, jotta he voisivat ammentaa kokemuksiaan vähän eri elämäntilanteista. Koen viiden entisen sijaishuoltonuoren haastatteluiden antaneen hyvän haastatteluaineiston, joka kuvastaa hyvin tutkittua teoriaa. Antti Kääriälän (2019) tutkimukset osoittavat, että lähes puolet sijaishuoltonuorista onnistui siirtymään koulutuksesta sujuvasti työelämään. Tähän peilaten tämän tutkimuksen haastateltavat kuvasivat keskimääräisesti entisten sijaishuoltonuorten kohdejoukkoa. Nykyiset sijaishuoltonuoret mukaan luettuna haastateltavia oli yksitoista, joista miehiä oli kuusi ja naisia viisi. Haastateltavat olivat iältään 16–26-vuotiaita.

Aineiston koko oli mielestäni riittävä ja tarpeeksi laadukas ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tutkimusaineistoksi. Aaltion ja Puusan (2011, 161) mukaan saturaatioksi kutsutaan sitä, kun haastattelut tuottavat samansuuntaisia tuloksia tietyn haastattelumäärän jälkeen ja kun näin tapahtuu, uutta opittavaa ei enää synny (Aaltio & Puusa 2011, 161). Koen, että yksilöhaastatteluissa olisi voinut olla vielä yksi haastateltava lisääkin, sillä vaikka haastatteluiden loppuvaiheessa haastattelut tuottivatkin samansuuntaisia tuloksia, myös eroavaisuuksia syntyi. Ryhmähaastattelut sen sijaan eivät juurikaan enää tuottaneet uusia tuloksia yksilöhaastatteluihin nähden, mikä osoittaa mielestäni sen, että aineisto oli riittävä. Haastattelemalla yksilö- ja ryhmähaastatteluiden keinoin nuoria ja nuoria aikuisia vahvistin tutkimustulosten luotettavuutta. Hirsjärven & Hurmeen (2008, 38–39) mukaan tutkimuksen luotettavuutta voidaan nimenomaan lisätä niin, että käytetään erilaisia menetelmiä ja tietolähteitä, jolloin myös näkökulmat laajenevat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38–39).

Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös tutkimuksen etenemisen, analyysin ja tulosten tarkka kuvaus. Tutkimus ja haastattelut ovat toteutettu paikallisesti Kuopiossa, mutta tutkimustulosten rinnastaminen edellisiin eri paikkakunnilla ja kansainvälisiin tutkimuksiin sekä kirjallisuuteen vahvistavat tutkimuksen uskottavuutta. Koen opinnäytetyöprosessin onnistuneen hyvin paikallisesta toteutuksesta huolimatta.

Jatkotoimenpiteet

Tutkimuksen jatkotoimenpiteenä nuorten näkemykset tuodaan Mäntyrinteen perhetukikeskuksen ohjaajien tietoon, jotta tarvittavia kehitystoimia voidaan alkaa tehdä. Tässä opinnäytetyössä haastateltiin entisiä sijaishuoltonuoria sekä nykyisiä sijaishuoltonuoria. Tutkimuksellisesti olisi hedelmällistä haastatella ohjaajia itsenäistymisharjoittelusta sekä selvittää ohjaajien ajatuksia nuorten esiintuomista huomioista itsenäistymiseen liittyen. Tämän jälkeen esimiesten haastattelu olisi organisoitumisen ja juurruttamisen kannalta tärkeää. Tällöin tutkimus olisi käynyt läpi sijaishuoltonuoret sekä sijaishuoltolaitoksessa heistä vastaavien aikuisten mielipiteet ja kokonaisuus muodostaisi muunnellun Bikva-haastattelukokonaisuuden.

Bikva-menetelmä on laadullinen, eli kvalitatiivinen ja asiakaslähtöinen kehittämis- ja arviointimenetelmä, jonka soveltamisen tuloksena saadaan työyhteisössä ja organisaatiossa oppimista, kehittymistä ja muutosta toimintatapoihin. Menetelmän tarkoituksena on selvittää, että millaisia merkityksiä eri tahot antavat tutkittavasta ilmiöstä. Bikvan käyttö aloitetaan ryhmähaastattelulla, jossa haastatteliija pyytää avoimilla kysymyksillä asiakkaita kertomaan perustelluineen, mitä he pitävät positiivisena tai negatiivisena heihin kohdistuvassa palvelussa. Ryhmähaastattelun tuloksena saadaan asiakkaiden laatuarviointeja sekä kokemuksia ja kehittämiskohteita. (Innokylä 2012; Krogstrup 2004, 7, 10.)

Toisessa osassa asiakkaiden näkemyksen esitellään työntekijöille ryhmähaastattelussa. Työntekijöiden tulee pohtia, mihin asiakkaiden palaute perustuu ja mitä työntekijät ajattelevat asiakkaiden esiintuomista asioista. Tarkoituksena on, että keskustelu saattaa työntekijät pohtimaan omaa tekemistään, sillä päätavoitteena on oppiminen ja kehittyminen. Kolmannessa vaiheessa asiakkaiden ja työntekijöiden ryhmähaastatteluista saadut näkemykset ja palautteet esitellään organisaation esimiehille ja muulle johdolle ryhmähaastattelussa. Tarkoitus on, että organisaation johto pohtii asiakkaiden ja työntekijöiden näkemyksiä ja palautetta sekä niiden syitä. Neljännessä ja viimeisessä vaiheessa asiakkaiden, työntekijöiden ja johdon palautteet ja ajatukset esitellään

poliittisille päättäjille, jotka pohtivat palautteen syitä ja perusteita. (Innokylä 2012; Krogstrup 2004, 9, 13.)

Bikva-kokonaisuuden loppuun saattaminen olisi hyvä keino käydä koko organisaation ajatukset läpi itsenäistymiseen liittyen, jolloin yhteinen ymmärrys niin nuorten kuin henkilökunnankin välillä syntyisi helpommin. Nuorten itsenäistymismalli kehittyisi edelleen uusien näkökulmien kautta. Toisekseen itsenäistymisharjoittelun edelleen kehittyessä se mahdollistaisi toisaalta nuorille kattavamman pohjan itsenäiselle elämälle ja henkilökunnalle lisääntyvää ammatillista haastetta ja osaamista.

Tämän opinnäytetyön merkittävyyttä on hankala arvioida vielä tässä vaiheessa. Uskon Mäntyrinteen perhetukikeskuksen pystyvän hyödyntämään tuloksia omassa nuorten itsenäistymisprosessissaan ja sen jälleen kehittämässä. Mielestäni on tärkeää, että itsenäistymisprosessia ollaan valmiita kehittämään jatkossakin. Vaikka olen ollut mukana useissa nuorten itsenäistymisprosesseissa, opin varsinkin nykyisten sijaishuoltonuorten ryhmähaastattelusta, että nuorten toiveet ja ajatukset muuttuvat ajan myötä. Tällöin prosessienkin on kehityttävä osaltaan koko ajan, vaikka peruspilarit pysyisivätkin samanlaisena. Mäntyrinteen perhetukikeskuksen lisäksi opinnäytetyöni antaa kehitysideoita myös muihin lastensuojeluyksiköihin, jossa toteutetaan nuorten itsenäistymistaitojen tukemista. Tämän lisäksi ajatukset omaohjaajan itsenäistymistyöskentelyn systemaattisesta jatkumisesta jälkihuollossa sekä itsenäistymisprosessin hyödyntäminen aikuissosiaalityössä ovat mielestäni mielenkiintoisia ja kokeilun arvoisia.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 153–166.
- Aaltonen, M., Oksanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2007. Nuoren aika. 3. painos. Helsinki: Sanoma Pro.
- Anttila, K., Hirvelä, M., Jaatinen, T., Polviander, M. & Puska, E. 2009. Sairaanhoido ja huolenpito. 8.–10. painos. Helsinki: Sanoma Pro.
- Eirola, R. 2003. Lapsiperheiden elämänhallinta valmiudet. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-941-2/urn_isbn_951-781-941-2.pdf [viitattu 14.12.2018].
- Eronen, S., Kalakoski, V., Kanninen, K., Katainen, S., Kauppinen, L., Laarni, J., Lähdesmäki, M., Oksala, E., Paavilainen, P. & Penttilä, M. 2001. Persoona: Kehityspsykologia. Helsinki: Edita.
- Eskola, J. 2018. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524518758> [viitattu 2.6.2020].
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524515160> [viitattu 2.6.2020].
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Folkman, S. & Moskowitz, J. 2004. Coping: Pitfalls and Promise. *Annual Review of Psychology* 55, 745-774. Lehtiartikkeli. Saatavissa: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.55.090902.141456> [viitattu 13.4.2020].
- Friis, L., Eirola, R. & Mannonen, M. 2004. Lasten ja nuorten mielenterveystyö. Helsinki: Sanoma Pro.
- Heikkinen, K. 2005. Nuori lähtee aikuisuuden hakuun. *Tiede*. WWW-dokumentti. Päivitetty 23.3.2005. Saatavissa: https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/nuori_lahtee_aikuisuuden_hakuun [viitattu 10.10.2018].
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Huotari, R. 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf [viitattu 13.4.2020].

Hämäläinen, M. & Koskiahde, J. 2016. Itsenäistymisprosessin kehittäminen lasten- ja nuorten koti Vanamossa. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.eskoo.fi/media/nero-2.0/itsenaistymisprosessin-kehittaminen-lasten-ja-nuorten-koti-vanamossa.pdf> [viitattu 10.10.2018].

Innokylä. 2012. Bikva-asiakaslähtöinen arviointi- ja kehittämismenetelmä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/web/malli109677> [viitattu 6.12.2018]

Isotalo, K. & Kinnunen, S. 2004. Omaan kämppään! Helsinki: Kirjapaja.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1999. Murrosikäisen ja nuoren maailma. Jyväskylä: Gummerus.

Järvinen, T. 2001. Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. *Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisoasian neuvottelukunta/Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus*, 60–70. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/09/elinolot_vuosikirja_2001.pdf [viitattu 14.3.2020].

Karttunen, K. 2018. Nuoren elämänhallinnan tukeminen koulukuraattorin työssä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20180572/urn_nbn_fi_uef-20180572.pdf [viitattu 13.4.2020].

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.

Kojo, M. 2010. Laajentunut nykyisyys: Nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen työn marginaalissa. *Nuorisotutkimus* 2, 23–35. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://core.ac.uk/download/pdf/39981368.pdf> [viitattu 13.4.2020].

Krogstrup, H. 2004. Asiakaslähtöinen arviointi Bikva-malli. Hyvät käytännöt menetelmä-käsikirja. *Stakes*. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75625/bikva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 15.4.2020].

Kronqvist, E. & Pulkkinen, M. 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: Sanoma Pro.

Kullberg-Piilola, T. 2005. Itsenäistyminen. Teoksessa: Tunnemuksu. Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. Helsinki: Lasten keskus, 171–176.

Känkänen, P. 2009. Siirtymät sijaishuollossa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Teema 5. 4. painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 235–239.

Kääriälä, A. 2019. Sijoitetut lapset tarvitsevat pitkäaikaista tukea koulutukseen ja työelämään - uusi tutkimus tunnistaa erilaiset urapolut. *Terveysten ja hyvinvoinninlaitos*. Julkaistu 6.11.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/-/sijoitetut-lapset-tarvitsevat-pitkaaikaista-tukea-koulutukseen-ja-tyoelamaan-uusi-tutkimus-tunnistaa-erilaiset-urapolut> [viitattu 14.4.2020].

Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 17. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1. §.

Laukkanen, E., Marttunen, M., Miettinen, S. & Pietikäinen, M. 2006. Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki: Duodecim.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. 3. painos. Helsinki: Edita.

Mahler, S., Pine, F. & Bergman, A. 1975. *The Psychological Birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation*. London: Routledge. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.taylorfrancis.com/books/9780429482915> [viitattu 23.10.2020].

Miettinen, M. & Kuitunen, M. 1999. Elämänhallintaa ja elämänpolitiikkaa lisäluokalla. Teoksessa Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Nuorisosian neuvottelukunta/Mannerheimin lastensuojeluliitto* julkaisu 14, 143–155. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/13holtittomasta_hallittuun.pdf [viitattu 2.4.2020].

Myllykoski, A., Melamies, N. & Kangas, S. 2004. *Itsenäistyvä nuori ja AD/HD*. Juva: PS-kustannus.

Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. *Ihmisen psykologinen kehitys*. 1.–2. painos. Helsinki: WSOY.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2017–2019. Julkaistu 12.10.2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://minedu.fi/documents/1410845/4274093/VANUPO+FI+2017+final.pdf/92502e8e-0cd0-40f0-b097-5ef39e1d529f/VANUPO+FI+2017+final.pdf> [viitattu 14.12.2018].

Peura-Kapanen, L. 2014. Nuoren itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. *Tilastokeskus*. Julkaistu 29.9.2014. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html [viitattu 10.10.2018].

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Saatavissa: <https://www.el-library.com/book/9789523456167> [viitattu 2.6.2020].

- Raitanen, M. 2001. Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa: Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. *Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisoasian neuvottelukunta/Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus*, 97–109. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/09/elinolot_vuosikirja_2001.pdf [viitattu 14.3.2020].
- Ranta, M. 2012. Itsenäistyminen. WWW-dokumentti. Päivitetty 2.8.2016. Saatavissa: <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen> [viitattu 10.10.2018].
- Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19844/nuorisok.pdf?sequence> [viitattu 12.4.2020].
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Teemoittelu. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/metodologia/metodologia/kvali/L7_3_4.html [viitattu 3.5.2020].
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Salomaa, P. 2004. Nuoruus on päätähuimaava matka. Teoksessa Myllykoski, A., Melamies, N. & Kangas, S (toim.) Itsenäistynyt nuori ja AD/HD 2004. Juva: PS-kustannus, 20–23.
- Salonen, R. 2003. Tilaa aikuistumiseen? Lapsuudenkodista lähdön kulttuurisidonnaisuus Suomessa ja Espanjassa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18150/tilaaaik.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 10.10.2018].
- Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset> [viitattu 14.4.2020].
- SOS-Lapsikylä. 2016. Lastensuojeluasiakkuus siirtyy liian usein sukupolvelta toiselle. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.epressi.com/tiedotteet/perhe/lastensuojeluasiakkuus-siirtyy-liian-usein-sukupolvelta-toiselle.html> [viitattu 10.10.2018].
- Svedberg, L. 1997. Marginella positioner - kritisk diskussion om begrepp, teori och empiri. *Övergripande målet för Socialstyrelsens Epidemiologiska Centrum* 5. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www3.kau.se/kur-storg/files/m/82F3178F055311E7B8xhti20382A/Marginal.pdf> [viitattu 11.3.2020].
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro.

Tereska, S. 2015. Elämänhallintaa ja yhteisöllisyyttä nuoruuden nivelvaiheessa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98352/gradu07277.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 13.4.2020].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Tilastoraportti 23. Lastensuojelu 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5 [viitattu 14.4.2020].

Timonen-Kallio, E. 2010. Umbrella-käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Turun ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://julkaisut.turkuamk.fi/umbrella_esimmateriaali.pdf [viitattu 9.3.2020].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Turunen, K. 2005. Ikävaiheen kriisit. Jyväskylä: Atena kustannus.

Törrönen, M. & Munn-Giddings, C. 2018. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. 2018. (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 147–158.

Uusitalo, T. 2007. Nuoruusajan yksinäisyys. Teoksessa: Määttä, K. (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Gummerus, 23–37.

Vilkkö-Riihelä, A. 2001. Psyyke. Psykologian käsikirja. 1.–2. painos. Helsinki: WSOY.

Waitara, M. 2020. Nuorten ajatuksia kestävästä tulevaisuudesta ja mielen hyvinvoinnista. Valtakunnalliset lastensuojelupäivät. Haastattelu 29.9.2020.

Wilska, T. 2001. Nuorten toimeentulo ja kulutus. Teoksessa: Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. *Nuorisotutkimusseura*. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/09/elinolot_vuosikirja_2001.pdf [viitattu 14.3.2020].

ITSENÄISTYMISPORTAAT KUOPION PERHETUKIKESKUKSESSA Liite 1

PERUSTASO
”tehdään yhdessä”**VELVOLLISUUDET**

Koulunkäynti, ei poissaoloja, kotitehtävien teko tarvittaessa ohjaajien avustuksella
pitää kiinni aikatauluista ja sopimuksista
viikkosiivous torstaisin
iltapalavuoro kerran viikossa
pyykkihuolto yhdessä
viralliset asiat hoidetaan yhdessä (lääkäriaajat, Kela-asiat)
omaohjaaja- ja perhekeskusteluihin osallistuminen

OIKEUDET

omat menot sovittuina päivinä klo 16.30–20.30
kotiharjoittelut
viikkoraha 13 €/vko
ostolaput vaatteisiin tarpeen mukaan
harrastemaksut, leffaliput
Työntekijät varmistavat herätyksen
kaikki ruokailut yhdessä muun väen kanssa

1.PORRAS
”harjoittelet omatoimisuuteen”**VELVOLLISUUDET**

nuori tekee aamu- ja iltapalat itse (15 €/vko rahaa, kauppalistan suunnittelu ja kauppareissu yhdessä ohjaajan kanssa). Rahan käytön opettelua.
hoitaa asioita itsenäisemmin (lääkäriaajat, apteekki, lääkkeiden jako valvotusti)

OIKEUDET

saa tehdä iltapuuhat omaan tahtiin, kunhan kaikki tehty klo 22 mennessä (iltapala, suihku, jne)
ohjaaja auttaa tarvittaessa aamuhäämmissä
Jääkaappi omassa huoneessa

2.PORRAS
”kohti itsenäistä eloa”**VELVOLLISUUDET**

tekee 1krt viikossa päivällisen, jota syö kahtena päivänä (25 €/vko rahaa, itsenäisemmin kauppalistan suunnittelu ja kauppareissu, kiinteä kaupassa käyntipäivä, 30 € ruoka 2krt/viikko)
nuori herää itsenäisesti ilman ohjaajien varmistusta
Nuorelle huoneeseen omat lakanat ja pyyhkeet → pyykkihuolto itsenäisesti

OIKEUDET

omat menot joustavasti sovittavissa, kunhan velvollisuudet onnistuneesti hoidettu
Paluu aika klo 21 ruoanlaittopäivänä ja viikonloppuna.

3. PORRAS
”itsenäinen nuori Toukolassa”**VELVOLLISUUDET**

tekee kaikki ruoat itse (40 €/vko rahaa, itsenäinen kaupassa käynti: pitää itse huolen, että ruokaa aina riittävästi)
opettelee rahanhoitoasioita (henkilökortin hankinta, verkkopankkitunnistautuminen kaikkialla, laskujen maksu, kelatuet)
lääkkeiden pyytäminen omalla vastuulla
Kodin hoidolliset tehtävät itse, ohjaajat tarkistavat.
Nuoren tilille rahaa, josta maksaa esim puhelinelaskun ja ostaa aamu- ja iltapaloja

OIKEUDET

puhelin/tietokone/tabletti yön yli omassa huoneessa
omat menot joustavasti sovittavissa, kunhan velvollisuudet onnistuneesti hoidettu
paluu aika Toukolaan klo 21 arkena ja viikonloppuna

MUUTTO EDESSÄ
”viimemetreillä”

Kodin hoidolliset tehtävät täysin itsenäisesti

Toimeentulotuki tilille, nuori ostaa kaiken tarvitsemansa (90 €/vko, 180€/2vko, 360€/kk), vain tarvittavat lääkkeet ja koulutarvikkeet ostetaan talon puolesta. Aluksi kuitit kaikista ostoksista ja rahan käytön suunnittelu ohjaajan kanssa.

Televisio ja pelikonsoli huoneeseen tarvittaessa.

Kotiintuloaika klo 22 viikonloppuna sovitusti.

Muuttamiseen liittyvien asioiden hoito (asuntohakemus ja -sopimus, asuntohankintojen suunnittelu ja ostos, muutto)

Missä vielä tuen tarvetta? jälkihuolto jatkaa ☺

TEEMAHAASTATTELURUNKO, entiset sijaishuoltonuoret**Perustiedot:**

Nimi? Ikä?

Milloin on ollut sijoituksessa ja kuinka kauan? Milloin itsenäistyi?

Itsenäistyminen sijaishuoltoaikana:

Millainen kokemus oli aloittaa itsenäistymisharjoittelu? Mitä odotuksia oli?

Millaista tukea sai ohjaajilta? Millaisia velvollisuuksia oli? Mikä oli hankalaa/ mukavaa? Kokiko tullessa kuulluksi?

Mitä mieltä olit ja olet itsenäistymisharjoittelusta omakohtaisesti ja yleisellä tasolla?

Muutto itsenäiseen asumiseen:

Miten muutto sujui vastuullisuuden ja vapauden suhteen?

Millä tavalla hallitsi palvelut, rahankäytön ja päivärytmin?

Kokiko yksinäisyyden kokemuksia, millainen tukiverkosto ja itsetunto?

Oliko nuori kyvyiltään valmis muuttamaan? Entä henkisesti?

Mikä tuli yllätyksenä? Mitä onnistumisen- ja epäonnistumisenkokemuksia?

Miten itsenäistymisharjoittelu tuki tai ei tukenut omilleen muuttamisessa, mitä olisi voinut tehdä toisin? Miten kehittäisit itsenäistymisharjoittelua?

Itsenäistyminen suhteessa nykytilanteeseen:

Pystytkö/ Pystytkö vaikuttamaan omiin asioihinsa?

Oliko/ Onko tavoitteita elämässä?

Oliko/ Onko ollut hankaluuksia elämässä? Miten on niistä selvinnyt?

Mitä koki/ kokee positiivisena elämässä? Entä negatiivisena?

Millainen opiskelu- ja ammattitausta sekä nykytilanne? Millainen perhe- ja asumistilanne?

Millainen harrastustilanne? Millaiset sosiaaliset suhteet?

Millainen päihde- mielenterveys- ja rikostilanne? Onko tukea saatavissa tarvittaessa?

Onko ollut hyvä elämä, mistä se koostuu? Miltä tulevaisuus näytti, miltä se näyttää nyt?

TEEMAHAASTATTELURUNKO, nykyiset sijaishuoltonuoret

Perustiedot:

Nimi? Ikä?

Kuinka kauan ollut sijoituksessa? Milloin itsenäistyy?

Itsenäistyminen sijaishuoltoaikana:

Millainen kokemus oli aloittaa itsenäistymisharjoittelu? Mitä odotuksia oli?

Millaista tukea sai ohjaajilta? Millaisia velvollisuuksia oli? Mikä oli hankalaa/ mukavaa? Kokiko tullessa kuulluksi?

Mitä mieltä olet itsenäistymisharjoittelusta omakohtaisesti ja yleisellä tasolla?

Jos ei ole vielä aloittanut itsenäistymisharjoittelua

Mitä ajatuksia harjoittelun aloittaminen tuo? Millaisia odotuksia?

Minkä kokisi hankalaksi tai mukavaksi?

Mitä mieltä olet itsenäistymisharjoittelusta yleisellä tasolla?

Muutto itsenäiseen asumiseen:

Miltä tuntuisi muuttaa nyt omilleen? Mikä voisi olla hankalaa? Miltä ajatus henkisesti tuntuisi?

Millä tavalla hallitsisit palvelut, rahankäytön ja päivärytmin?

Millainen tukiverkosto ja itsetunto sinulla on?

Miten koet, että itsenäistymisharjoittelu voisi tukea omilleen muuttamisessa?

Miten kehittäisit itsenäistymisharjoittelua?

Itsenäistyminen suhteessa nykytilanteeseen:

Pystytkö vaikuttamaan omiin asioihisi?

Onko tavoitteita elämässä?

Onko ollut hankaluuksia elämässä? Millä keinoin niistä olet selvinnyt?

Mitä kokee positiivisena elämässä? Entä negatiivisena?

Millainen opiskelu- ja ammattitausta? Millainen perhe- ja asumistilanne?

Millainen harrastustilanne? Millaiset sosiaaliset suhteet?

Millainen päihde- mielenterveys- ja rikostilanne? Onko tukea saatavissa tarvittaessa?

Onko ollut hyvä elämä, mistä se koostuu? Miltä tulevaisuus näyttää?